

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής

Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ευρωπαϊκή Πολιτική

Διπλωματική Εργασία

Η εφαρμογή της Αρχής της Αλληλεγγύης της ΕΕ. Η περίπτωση της Κύπρου.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΕΡΖΙΔΗΣ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Καλλιόπη Αγαπίου Ιωσηφίδου

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

Περίληψη

Η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη δημιουργία της βασίστηκε σε ορισμένες αρχές οι οποίες απομάκρυναν τα ζητήματα πολέμου και επέτρεψαν την ειρήνη και την ευημερία στην περιοχή. Ανάμεσα στις βασικότερες αρχές της ήταν και αυτή της αλληλεγγύης σε όλες τις εκφάνσεις τόσο τις κοινωνικές όσο και τις πολιτικές. Στο πλαίσιο της διεύρυνσης της η Ευρωπαϊκή Ένωση δέχτηκε την Κύπρο στους κόλπους της χωρίς όμως να επιλυθεί τελικά το ζήτημα της κατοχής του νησιού. Ζήτημα γεννάται κατά πόσο η πολυθρόνητη αλληλεγγύη λειτούργησε στην προκειμένη περίπτωση ή εάν κατέστη μία ελαστική έννοια η οποία αποδεικνύει άλλη μία φορά την πολιτική αδυναμία της ευρωπαϊκής Ένωσης σε υψηλής πολιτικής ζητήματα.

Λέξεις κλειδιά : ΕΕ, Κύπρος , αλληλεγγύη, κατοχή , εισδοχή

Abstract

The European Union was founded on certain principles which removed the issues of war and allowed peace and prosperity in the region. Among its most basic principles was that of solidarity in all its manifestations, both social and political. In the context of its enlargement, the European Union accepted Cyprus within its borders, but without finally resolving the issue of the occupation of the island. The question arises as to whether the legendary solidarity worked in this case or whether it has become a resilient concept which proves once again the political weakness of the European Union in high political matters.

Keywords: EU, Cyprus, solidarity, occupation, accession

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Abstract	3
Εισαγωγή	5
Ερευνητικά ερωτήματα - Μεθοδολογία	11
Βιβλιογραφική Επισκόπηση	12
Κεφάλαιο Α. Η αρχή της αλληλεγγύης.....	16
1. Η φιλοσοφική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης	16
2. Η νομική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης	22
2.1 Η προσέγγιση του Durkeim.....	22
2.2 Η προσέγγιση του διεθνούς δικαίου	23
2.3 Η προσέγγιση της ΕΕ.....	27
3. Η πολιτική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης.....	31
4. Η εσωτερική και εξωτερική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης	33
Κεφάλαιο Β . Η εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης	35
5. Η εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης γενικότερα.....	35
6. Η εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης σε εδαφικά και πολιτικά ζητήματα	36
Κεφάλαιο Γ. Case Study: Η περίπτωση της Κύπρου	39
7. Το παρόν της Κύπρου στην ΕΕ	39
8. Η ρεαλιστική περίπτωση της Κύπρου	43
9. Η ιδανική περίπτωση της Κύπρου.....	47
10. Ο ρόλος της αρχής της αλληλεγγύης.....	49
Κεφάλαιο Δ. Αποτίμηση -Παράγοντες αποτυχίας ή επιτυχίας	51
Βιβλιογραφικές αναφορές	53

Εισαγωγή

Στη Γαλλία στα τέλη του 18ου αιώνα, η έννοια της αλληλεγγύης μεταμορφώθηκε από μια νομική έννοια, που αναφέρεται σε κοινή ευθύνη για τα χρέη που προκύπτουν από ένα από τα μέλη μιας ομάδας, σε μια κοινωνιολογική και πολιτική έννοια. Στη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης, οι επαναστάτες χρησιμοποιούσαν κατά καιρούς την αλληλεγγύη αντί της αδελφότητας δηλώνοντας ένα αίσθημα πολιτικής κοινότητας.

Στις αρχές του 19ου αιώνα, Γάλλοι ουτοπικοί και κοινωνικοί φιλόσοφοι όπως ο Charles Fourier άρχισαν να χρησιμοποιούν την αλληλεγγύη ως έννοια δηλώνοντας στάσεις και σχέσεις που χαρακτηρίζονται από την αμοιβαία συμπάθεια μεταξύ των προσώπων που ήταν δεμένα μεταξύ τους σε μια κοινότητα. Ο Φουριέ ήταν επίσης ο πρώτος που συνέδεσε αλληλεγγύη και κοινωνική πολιτική και υποστήριξε ότι η αλληλεγγύη πρέπει να περιλαμβάνει κοινή χρήση πόρων με άτομα που έχουν ανάγκη, εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα και δημόσια στήριξη για τις οικογένειες.

Ο προ-μαρξιστής κομμουνιστής Πιερ Λερού ήταν ο πρώτος που επεξεργάστηκε την έννοια της αλληλεγγύη με συστηματικό τρόπο όταν δημοσίευσε το *De l'Humanité* το 1840. Το σημείο αναχώρησης του Leroux ήταν η κριτική του σε δύο θέσεις που η αλληλεγγύη συνέχισε να αντιμετωπίζει - τη χριστιανική φιλανθρωπία και την ιδέα ενός κοινωνικού συμβολαίου ως θεμέλιο για την κοινωνία. Ήθελε να αντικαταστήσει την έννοια της φιλανθρωπίας με την έννοια της αλληλεγγύης, υποστηρίζοντας ότι η ιδέα της αλληλεγγύης θα ήταν πιο ικανή στον αγώνα για μια δίκαια οργανωμένη κοινωνία. Απέρριψε την ιδέα του Χομπς και του Ρουσσώ σχετικά με το κοινωνικό συμβόλαιο, και είδε το κοινωνικό συμβόλαιο ως μια εσφαλμένη αντίληψη επειδή αυτό προϋπέθετε μια ατομοκεντρική άποψη.

Η αλληλεγγύη θεωρήθηκε ως λύση, τόσο για εκείνους που αγαπούσαν το ρομαντικό ή τις αντιδραστικές ιδέες για την επιστροφή στην αρμονία και τη σταθερότητα που

φέρεται να κυριαρχούσε στην παλιά κοινωνία και για τους ουτοπικούς ριζοσπάστες και το αναδυόμενο σοσιαλιστικό κίνημα¹.

Διακόσια χρόνια αργότερα, η αλληλεγγύη είναι μια βασική έννοια όχι μόνο στη σοσιαλδημοκρατία και τα σοσιαλιστικά κόμματα στην Ευρώπη, αλλά και στα χριστιανοδημοκρατικά κόμματα και στα βασικά έγγραφα της Ε.Ε. όπως η Συνθήκη της Λισαβόνας. Ταυτόχρονα, είναι μια έννοια στην οποία κοινωνικοί φιλόσοφοι, όπως ο Jürgen Habermas και Richard Rorty, έχουν αφιερώσει σημαντική προσοχή.

Η ιδέα της Ευρώπης ξεκίνησε στο μυαλό των λαών της - των φιλοσόφων, των μελετητών, των καλλιτεχνών, των θρησκευτικών και πολιτικών ηγετών της. Και το ίδιο έκαναν και οι πόλεμοι. Ιστορικά, οι προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης έγιναν μέσω μιας σειράς βάνουσων συγκρούσεων, με αποκορύφωμα τη φρίκη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το όραμα μιας ειρηνικής, ενωμένης Ευρώπης αγκαλιάστηκε από τους επιζώντες και τους μάρτυρες του πολέμου ως άμυνα ενάντια σε αυτόν τον ιστορικό κύκλο βίας².

Η Ε.Ε. γιορτάζει έξι δεκαετίες κοινωνικοοικονομικής αλληλεγγύης. Μιλώντας το 1950, ο Ρόμπερτ Σούμαν, πρώην πρωθυπουργός της Γαλλίας και ένας από τους αρχιτέκτονες της ΕΕ - δήλωσε ότι η Ευρώπη «θα χτιστεί μέσω συγκεκριμένων επιτευγμάτων που δημιουργούν πρώτα μια de facto αλληλεγγύη».

Για τους ιδρυτές πατέρες, αυτό το όραμα της ενότητας έπρεπε να ξεκινήσει με ρεαλιστικές λύσεις για την ανοικοδόμηση της Ευρώπης και την ελπίδα στους λαούς της μετά το 1945. Το 1953, σε μια Ευρωπαϊκή Στρογγυλή Τράπεζα για την Πνευματική και Πολιτιστική Ενότητα της Ευρώπης, ο Schuman τόνισε ότι οι ηγέτες της Ευρώπης πρέπει επίσης να καθορίζουν το πολιτιστικό και πνευματικό ήθος που στηρίζει τον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων της Ευρώπης³.

Πίστευε στην αποστολή της Ευρώπης να γίνει ξανά μεγάλη και να υπηρετήσει όχι μόνο τον εαυτό της αλλά τον κόσμο γενικότερα. Εμπνευσμένο από τη «συνείδηση της

---

¹ A Grimmel, 'Solidarity in the European Union: fundamental value or "empty signifier"' in A Grimmel, S My Giang (eds) *Solidarity in the European Union: A fundamental value in crisis* (Springer 2017), 162

² Delaney E. F. (2013). 'Justifying Power: Federalism, Immigration, and "Foreign Affairs"'. *Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy* 8(1): 153–95.

³ di Napoli, E., & Russo, D. (2018). *Solidarity in the European Union in Times of Crisis: Towards "European Solidarity"?* In V. Federico & C. Lahusen (Eds.), *Solidarity as a Public Virtue?: Law and Public Policies in the European Union* (1st ed., pp. 195–248). Nomos Verlagsgesellschaft mbH. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv941sdc.12>

ευρωπαϊκής ενότητας, του κοινού πεπρωμένου, των εμποδίων και των καθικόντων που πρέπει να εκπληρωθούν», η δημιουργία υπερεθνικών θεσμών για μια ενωμένη Ευρώπη θεωρήθηκε ως ο τρόπος που θα μπορούσε να συμβεί αυτό.

Ωστόσο, για μια ειρηνική, ενωμένη Ευρώπη, ο Schuman επεσήμανε την ανάγκη καταπολέμησης αυτού που αποκάλεσε το *état d'esprit contraire* (μια αντίθετη κατάσταση πνεύματος) που είχε χαρακτηρίσει την ανταγωνιστική νοοτροπία των ευρωπαϊκών εθνικών κρατών. Για αυτόν, η προσκόλληση στην εθνική κυριαρχία οδήγησε σε μια κουλτούρα διαχωρισμού, ηγεμονίας και ανωτερότητας. Αυτό, πίστευε, προκάλεσε πολιτικό εθνικισμό, προστατευτισμό, πολιτισμικό απομονωτισμό, δυσπιστία, δυσαρέσκεια και μίσος. Αυτό το «αντίθετο πνεύμα» έπρεπε να αντικατασταθεί από την έννοια της αλληλεγγύης, την οποία ο Schuman όρισε ως τη συνάντηση της «αδελφότητας και του ενστίκτου της φωτισμένης διατήρησης».

Η αλληλεγγύη αναφέρεται συνήθως σε κάτι αφηρημένο και εξυψωμένο, μια κατάσταση πνεύματος αγκυροβολημένη σε ένα συναίσθημα ενότητας, παρόμοια με την κοινωνία, το ομαδικό πνεύμα ή το *esprit de corps*. Αυτή η έννοια της αλληλεγγύης βρίσκεται στο επίκεντρο του ευρωπαϊκού σχεδίου και της διαδικασίας ολοκλήρωσής του - δημιουργήθηκε ως άμεση απάντηση στους εθνικιστικούς ανταγωνισμούς που οδήγησαν στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η αλληλεγγύη ως έννοια εισήλθε στην πολιτική και τον λόγο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης του Schuman της 9ης Μαΐου 1950 ως «*solidarité de fait*». Το προοίμιο της Συνθήκης ΕΚΑΧ κατοχύρωσε την έννοια ως μέρος της νομιμότητας του που προκύπτει από κοινές προσπάθειες για την οικονομική ανάπτυξη⁴. Ακολούθησε η Συνθήκη της Ρώμης⁵ που την επιβεβαίωσε ως τέτοια.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας ενσωμάτωσε την «αλληλεγγύη» ως έναν από τους στόχους της στο άρθρο 2 ΣΕΕ και χρησιμοποιεί τον όρο δεκαέξι άλλες φορές εντός των Συνθηκών σε διαφορετικά πλαίσια. Αναμφισβήτητα, ενώ η αρχή της αλληλεγγύης έχει

---

⁴ «*CONSCIENTS que l'Europe ne se construira que par des réalisations concrètes créant d'abord une solidarité de fait, et par l'établissement de base communes de développement économique? ...*»

⁵ «*ENTENDANT confirmer la solidarité qui lie l'Europe et les pays d'outremer, et désirant assurer le développement de leur prospérité, conformément aux principes de la Charte des Nations-Unies, ...*»

χρησιμοποιηθεί με ποικίλους τρόπους από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, σε κανένα στάδιο δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια να οριστεί ο όρος.

Η ουσία της νομικής συζήτησης είναι το γεγονός ότι η αρχή της αλληλεγγύης δεν είναι πλέον μια βοηθητική λειτουργία αλλά βρίσκεται σε καλό δρόμο για την επίτευξη μόνιμου καθεστώτος κανονιστικής ρυθμιστικής υπεροχής. Ωστόσο, φαίνεται να δίδεται λίγη προσοχή στο ερώτημα του ποια είναι η λειτουργία της νομικής αρχής της αλληλεγγύης. Εάν η αλληλεγγύη εκληφθεί ως θεμελιώδης αρχή του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα έπρεπε να θεωρηθεί ως ουσιαστικό στοιχείο μιας κοινής γλώσσας επίλυσης συγκρούσεων.

Στη νομική και πολιτική συζήτηση γύρω από την αλληλεγγύη τρεις κύριοι στόχοι ή προθέσεις μπορούν να αναγνωριστούν. Ο πρώτος αναφέρεται στην αλληλεγγύη ως θεμελιώδη συνολική αξία και καθοδήγηση της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Ειδικότερα στην αρχή της διαδικασίας της Σύμβασης, μεταξύ Μαρτίου και Μαΐου 2002, συχνά αναφέρονταν οι ομιλητές στην αλληλεγγύη ως «μία από τις σημαντικότερες [αρχές] για τη διαδικασία της ενοποίησης της ηπείρου μας». Σε εκείνο το πρώιμο στάδιο της Σύμβασης, η αρχή δεν συνδέθηκε με συγκεκριμένη πολιτική επιλογές ή όργανα. Η αλληλεγγύη χρησιμοποιήθηκε ως ηθικός στόχος και κανονιστικός οδηγός για τη διαδικασία μεταρρύθμισης. Αυτή η κατανόηση της αλληλεγγύης συνέχισε να είναι σημείο αναφοράς σε όλο το υπόλοιπο της Σύμβασης, αν και όχι τόσο ρητά όσο στην αρχή.

Από τα μέσα του 2002 και μετά, η αλληλεγγύη αναφέρονται στα αποτελέσματα της ομάδας εργασίας κυρίως σε σχέση με δύο άλλους στόχους πολιτικής: ασφάλεια και παρέμβαση σε κρίσεις. Όσον αφορά την διάσταση της ασφάλειας, φαινόταν ότι η αλληλεγγύη συνδέονται στενά με την αντίληψη των κοινών προβλημάτων και συμφερόντων. Τα περισσότερα μέλη της Συνέλευσης τάχθηκαν υπέρ αυτού είδους αλληλεγγύης ως έκφραση των κρατών μελών». Η αλληλεγγύη εμφανίστηκε επίσης ως αμοιβαία υποστήριξη σε περίπτωση φυσικών ή ανθρωπιστικών καταστροφών ή με σκοπό την κατανομή των βαρών⁶.

Αυτό το είδος αλληλεγγύης έχει έντονο κίνητρο το αίσθημα της αμοιβαιότητας. Μακροπρόθεσμα η αλληλεγγύη δημιουργεί μια κατάσταση «win-win» για όλα τα

---

⁶ Lord Hannay of Chiswick (2003) Cyprus: Missed opportunities and the way ahead. The Wyndham Place Charlemagne Trust 27th Corbishley lecture. www.pio.gov.cy/news/special_issues/special_issue146.htm

κράτη - μέλη. Ως εκ τούτου, η ευρεία υποστήριξη για αυτή την αντίληψη της αλληλεγγύης δεν προκαλεί έκπληξη. Ήταν αυτό που εκφράστηκε τελικά στα άρθρα 42 και 231 του σχεδίου Συντάγματος

Η τρίτη διάσταση της αλληλεγγύης ως που συζητείται στη Σύμβαση αναφέρεται στις οικονομικές ανισότητες σε εθνικό, περιφερειακό, τοπικό επίπεδο και στο επίπεδο του ατόμου. Στην ομιλία του ανοίγοντας τη Συνέλευση, Ο Ζισκάρ d'Estaing υπογράμμισε σαφώς αυτή τη διάσταση: «Ας μας επιτρέψει λοιπόν όνειρο της Ευρώπης! ... Ένας χώρος σαφώς προσδιορισμένος παρεμπιπτόντως στο οποίο αποστάζει με επιτυχία τον δυναμισμό της δημιουργίας, την ανάγκη για αλληλεγγύη και προστασία των φτωχότερων και των αδύναμων».

Η συζήτηση για την οικονομική διάσταση της αλληλεγγύης αποκάλυψε επίσης ότι τα κράτη μέλη σαφώς κάνουν διάκριση μεταξύ οικονομικής ευημερίας από τη μία και ασφάλειας και σταθερότητας από την άλλη. Αυτό δεν ήταν πάντα έτσι. Η δήλωση του Σούμαν (9 Μαΐου 1950) αναφέρεται στην αλληλεγγύη ως βασικό στοιχείο της συνεργασίας μεταξύ των τότε έξι κρατών.

Το Κυπριακό κινδυνεύει να γίνει το μακροβιότερο εκκρεμές άλυτο πρόβλημα του κόσμου.-Η έλλειψη ισορροπίας ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και η αντιληπτή αξία που έθεσαν κυρίως οι ΗΠΑ στη στρατηγική σημασία της Τουρκίας στην περιοχή κατέστησαν προφανές ότι η μόνη ελπίδα για λύση του κυπριακού προβλήματος ήταν η αλλαγή της εξίσωσης: η προσθήκη ένας νέου παίκτη. Αυτός ο νέος παίκτης ήταν η Ευρωπαϊκή Ένωση⁷.

Αναμφίβολα το μεγαλύτερο επίτευγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν ότι η ήπειρος της Ευρώπης, η οποία ήταν το μεγαλύτερο πεδίο μάχης στον κόσμο για τους τελευταίους αιώνες, βρήκε επιτέλους την ειρήνη, τη σταθερότητα και την επακόλουθη ευημερία. Εντός της Ένωσης, είναι αδύνατο να ληφθεί υπόψη η ιδέα ενός πολέμου μεταξύ οποιουδήποτε από τα κράτη μέλη της

Οι επίσημες σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα δημιουργήθηκαν το 1972 όταν υπογράφηκε η συμφωνία οικονομικής συνεργασίας με την Κυπριακή Δημοκρατία. Οι Τουρκοκύπριοι εκείνη την εποχή παρόλο που δεν συμμετείχαν στην κυβέρνηση

---

⁷ Lord Hannay of Chiswick (2003) Cyprus: Missed opportunities and the way ahead. The Wyndham Place Charlemagne Trust 27th Corbishley lecture.
www.pio.gov.cy/news/special_issues/special_issue146.htm

εξέφρασαν τη συμφωνία τους επειδή συνειδητοποίησαν ότι η προοπτική στενότερων σχέσεων με την ΕΕ θα ήταν επίσης προς όφελός τους.

Η κυπριακή κυβέρνηση, όταν υπέβαλε την αίτηση τον Ιούλιο του 1990, επεσήμανε την ένθερμη επιθυμία της να επιτύχει λύση και την επανένωση του νησιού μέχρι την ένταξη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, όταν δέχτηκε την αίτηση της Κύπρου το 1993, επεσήμανε την υποστήριξή της στις προσπάθειες του ΟΗΕ και εξέφρασε την ελπίδα ότι η προοπτική ένταξης στην Ένωση θα συμβάλει στην εξεύρεση λύσης.

Όλες οι προσπάθειες εξεύρεσης λύσης πριν από το 1998, όταν ξεκίνησαν οι ενταξιακές συνομιλίες, απέτυχαν. Οι προσπάθειες συνεχίστηκαν μετά τον Μάρτιο 1998 αν και χωρίς επιτυχία. Κατά τη διάρκεια ολόκληρης αυτής της περιόδου ήταν πολύ προφανές ότι η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίλυση του Κυπριακού ήταν δύο παράλληλες διαδικασίες οι οποίες, ωστόσο, ήταν πολύ αλληλένδετες μεταξύ τους⁸.

Τελικά, οι ελπίδες για επανένωση αποδείχτηκαν μάταιες. Ωστόσο, ο δυνατός παίχτης εισήλθε στην εξίσωση, το Κυπριακό έδαφος είναι πλέον και ευρωπαϊκό, γιατί μετά την εισδοχή έπαψαν οι έντονες προσπάθειες για λύση. Τι απέγινε η πολυδιαφημισμένη, πολυδιάστατη και καθολικά εφαρμοζόμενη αρχή της αλληλεγγύης; Υπάρχει άραγε εφαρμογή της στο Κυπριακό ζήτημα;

---

⁸ Emerson, M. and Tocci, N. (2002) Cyprus as a lighthouse of the Eastern Mediterranean. Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels

Ερευνητικά ερωτήματα - Μεθοδολογία

Το θέμα που επιλέχθηκε για την παρούσα εργασία έχει ιστορικό υπόβαθρο, είναι ένα ζήτημα θεωρητικό διεθνο-πολιτικό με αυξημένη σημασία τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, και είναι και ταυτόχρονα δυναμικό καθώς είναι ένα ζήτημα επίκαιρο και εν εξελίξει.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας είναι τα εξής:

1. Ποιο είναι το ακριβές περιεχόμενο της αρχής της αλληλεγγύης της ΕΕ με βάση τη φιλοσοφική και νομική πτυχή της;
2. Ποιες εκφάνσεις της αλληλεγγύης έγιναν πράξη στην ΕΕ μέσω πολιτικών που υιοθετήθηκαν;
3. Έχει εκφραστεί η πολιτική έκφανση της αλληλεγγύης στην περίπτωση της Κύπρου;

Η έρευνα θα είναι κυρίως βιβλιογραφική ενώ θα συμπεριλαμβάνει επίσης, ηλεκτρονικές πηγές. Για σκοπούς της έρευνας θα γίνει χρήση πρωτογενών πηγών σε ό,τι αφορά τα έγγραφα της ΕΕ που αφορούσαν τους όρους εισδοχής της Κύπρου στην ΕΕ και το καθεστώς της προκειμένου να αντληθούν οι πρωτότυπες απόψεις του οργανισμού. Παρόμοια έρευνα θα λάβει χώρα και στα έγγραφα του ΟΗΕ που εκπονήθηκαν για το σχέδιο Ανάν τα οποία επίσης αφορούσαν σε μεγάλο βαθμό το καθεστώς εισδοχής της χώρας στην ΕΕ. Επίσης, θα χρησιμοποιηθούν δευτερεύουσες πηγές οι οποίες αφορούν αναλύσεις της αρχής της αλληλεγγύης, των εκφάνσεων της και των τρόπων έκφρασης της εφαρμογής της συμπεριλαμβανομένων παραδειγμάτων καθώς και των υπολοίπων εννοιών και φαινομένων τα οποία πραγματεύεται η εργασία.

Οι πηγές αυτές θα τύχουν εκτενούς μελέτης και επεξεργασίας και συνδυασμού προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα που θα οδηγήσουν στην απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων που τίθενται ανωτέρω. Η προσέγγιση που έχει υιοθετηθεί στο σύνολο του έργου είναι θεωρητική, μεθοδολογική και πολιτική.

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Η αλληλεγγύη μετουσιώθηκε σε αρχή της Ε.Ε. εγκολπώνοντας το σύνολο των πτυχών και των εκφάνσεων στις διάφορες πολιτικές είτε πρόκειται για πολιτική υγείας, για την κοινωνική πολιτική, την οικονομική πολιτική και τη σχέση μεταξύ των κρατών.

Οι πτυχές της αλληλεγγύης ποικίλουν καθώς ως έννοια έχει τόσο φιλοσοφική, όσο νομική, πολιτική, εσωτερική και εξωτερική διάσταση. Επίσης, συχνά για να εκφραστεί ή να εφαρμοστεί στην ολότητα της συνδέεται στενά με άλλες θεμελιώδεις αρχές και έννοιες.

Ο όρος «αλληλεγγύη» εμφανίστηκε στη Γαλλία του 18ου αιώνα με νομική-εμπορική σημασία που προέρχεται από το ρωμαϊκό δίκαιο (*obligatio in solidum* : αλληλέγγυα ευθύνη για υποχρέωση). Έλαβε τις ευρύτερες έννοιες της αλληλεξάρτησης, της αμοιβαίας υποχρέωσης και της αδελφότητας τη δεκαετία του 1840 στα έργα των συγγραφέων Saint-Simonian και Fourierist (Pierre Leroux, Hippolyte Renaud, August Comte) και της δραστηριότητας των σοσιαλιστών και των εργατικών ακτιβιστών κατά τη διάρκεια των επαναστάσεων του 1848. Παρ' όλα αυτά, «το φαινόμενο της αλληλεγγύης υπήρχε πριν διατυπωθεί η ιδέα. Η ιδέα υπήρχε πριν ο όρος γίνει ευρέως διαδεδομένος ». Σχετικά πρόδρομοι ήταν οι Βιβλικές ιδέες για την αγάπη και την αδελφική αγάπη (*agape/caritas, fraternitas/philadelphia*), η ελληνορωμαϊκή ιδέα της φιλίας των πολιτών (*philia/amicitia*) και η γαλλική επαναστατική ιδέα της αδελφότητας (*fraternité*).

Από τη δεκαετία του 1850, η ιδέα γνώρισε μεταβαλλόμενη περιουσία. Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρόλο που η αρχική επιλογή του όρου είχε ρητό κίνητρο την επιδίωξη μιας «αντικειμενικής» εναλλακτικής στις έννοιες της χριστιανικής αγάπης, της φιλίας των πολιτών και της επαναστατικής αδελφότητας, η διαρκής φόρτιση συναισθηματικών, ηθικών και εξειδικευμένων χρωμάτων το έκανε γενικά μη ελκυστικό για τη συνηθισμένη σύγχρονη σκέψη. Η επιτυχία του ήταν ιδιαίτερα ισχυρή μεταξύ των ρευμάτων που αντιδρούσαν στον κλασικό φιλελευθερισμό, όπως το σοσιαλιστικό εργατικό κίνημα (εργατική αλληλεγγύη), η καθολική κοινωνική σκέψη (αρχή της αλληλεγγύης), ο γαλλικός ριζοσπαστισμός (η αλληλεγγύη του Λεόν Μπουρζουά), ειδικευτικές κοινότητες (εθνική αλληλεγγύη, γυναικεία αλληλεγγύη,

μαύρη αλληλεγγύη), συζητήσεις για την κοινωνική πολιτική (κοινωνική αλληλεγγύη όπως εκφράζεται στο κράτος πρόνοιας) και οργανώσεις «τρίτου τομέα» (κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία). Στα πλαίσια των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, η αλληλεγγύη έχει συζητηθεί ως κεντρική ιδέα από διάφορους σημαντικούς συγγραφείς (Emile Durkheim, Nicolai Hartmann, Max Scheler, Talcott Parsons, Jürgen Habermas, Michael Hechter, Richard Rorty και Hans Küng), αλλά συχνότερα απορρίφθηκε υπέρ πιο ουδέτερων και συγκεκριμένων όρων.

Η αλληλεγγύη έχει κεντρική θέση στο έργο του φιλόσοφου της ειρήνης του Martínez Guzmán⁹ ο οποίος με αφετηρία τη φιλοσοφική θεώρηση του Habermas για την αλληλεγγύη καταλήγει σε μια θεωρία για τις διακρατικές σχέσεις και την παγκοσμιοποίηση. Πιο συγκεκριμένα ο Habermas¹⁰ αναλύει την αλληλεγγύη ως αστική ή πολιτική αλληλεγγύη, δηλαδή ως μια ενέργεια που γίνεται για χάρη κάποιου άλλου που θα ήταν σε μειονεκτική θέση βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, αλλά βασίζεται σε «η εμπιστοσύνη του ατόμου στην αμοιβαία συμπεριφορά του άλλου, εάν χρειαστεί στο μέλλον». Ο Guzmán θεωρεί ότι η επέκταση αυτή της της λογικής της αλληλεγγύης σε ξένους και λαμβανομένων υπόψη των περιορισμών και των προκλήσεων της πολιτικής ένταξης στο έθνος-κράτος θα βοηθούσε στην διευκόλυνση των διακρατικών σχέσεων στην παγκοσμιοποίηση.

Η Arban¹¹ εκκινεί από την νομικοφιλοσοφική ανάλυση της Ottmann¹² σχετικά με την αλληλεγγύη για να εντοπίσει τη γενικότερη νομική πτυχή της αλληλεγγύης και ειδικότερα το πως αυτή εκφράζεται στα πλαίσια της ΕΕ. Η Ottmann αναλύει πως με πολύ γενικούς όρους, η αλληλεγγύη νοείται ως μια αρχή που σπινθηρίζει θετικές αξίες όπως ο αλtruισμός, η συνεργασία, η ισότητα, η πίστη, η δικαιοσύνη, η αμοιβαία βοήθεια, καλοσύνη, συμπάθεια, συμπόνια, αδελφσύνη, βοήθεια και καλοσύνη προς τους άλλους, και συνήθως αντιτίθεται σε συναισθήματα όπως ο εγωισμός, η ασυμφωνία, μίσος, ανταγωνισμός ή χωρισμός και η συλλογιστική της φτάνει να αναλύει την νομική πτυχή της αλληλεγγύης ως είναι ένα σύνθετο και περίπλοκο έργο

⁹ Martha Jalali-Rabbani, *Solidarity in the Age of Globalization: Approaches from the Philosophy for Peace*, *Convergencia Revista de Ciencias Sociales*, vol. 27, 2020, Universidad Autónoma del Estado de México

¹⁰ Gent Carrabregu, *Habermas on Solidarity: An Immanent Critique*, *Constellations* Volume23, Issue4, 2016

¹¹ Arban, Erika, *Exploring the Principle of (Federal) Solidarity* (2017). *Review of Constitutional Studies*, Vol. 22, No. 2, 2017, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3077793>

¹² J. Ottman, "The Concept of Solidarity in National and European Law: The Welfare State and the European Social Model" (2008) 1 *Vienna Online Journal on International Constitutional Law* 38

για δύο βασικούς λόγους. Πρώτον, η αλληλεγγύη στο νομικό πλαίσιο μπορεί να αποκτά διαφορετικές έννοιες και αποχρώσεις ανάλογα με το αν είναι εδραιωμένη στο διεθνές ή στο εσωτερικό δίκαιο, στο ιδιωτικό ή στο δημόσιο δίκαιο ή στην ομοσπονδιακή θεωρία. Δεύτερον, η νομική αλληλεγγύη διαφέρει από τα ηθικά ή φιλοσοφικά αντίστοιχά της. Η ηθική αλληλεγγύη μπορεί να εκληφθεί ως εθελοντική φιλανθρωπική πράξη (ή ακόμα και ως φιλανθρωπία), που αποτελείται από αξίες όπως η αμοιβαία συνδρομή, ενώ η νομική αλληλεγγύη πρέπει να «εννοηθεί ως προς τα δικαιώματα» όντας «υποχρεωτική πράξη που βασίζεται σε νόμιμα δικαιώματα και υποχρεώσεις» όπως επισημαίνει η Ottmann, αν και ορισμένα συναισθήματα αμοιβαίας βοήθειας μπορεί πάντα να μπαίνουν στο παιχνίδι.

Ακολούθως, η Sally Scholz¹³ θέτει τις βάσεις για μια θεωρία πολιτικής αλληλεγγύης, ρωτώντας τι σημαίνει αλληλεγγύη και πώς διαφέρει ουσιαστικά από άλλες κοινωνικές και πολιτικές έννοιες όπως η συντροφικότητα, η ένωση ή η κοινότητα. Η Scholz διακρίνει μια ποικιλία τύπων και επιπέδων αλληλεγγύης από τις κοινωνικές τους οντολογίες, τις ηθικές σχέσεις και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις τους. Η πολιτική αλληλεγγύη, σε αντίθεση με την κοινωνική αλληλεγγύη και την αστική αλληλεγγύη, στοχεύει να επιφέρει κοινωνική αλλαγή ενώνοντας τα άτομα στην αντίδρασή τους σε συγκεκριμένες καταστάσεις αδικίας, καταπίεσης ή τυραννίας.

Σύμφωνα με τον Sangiovanni¹⁴ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η αλληλεγγύη παίζει ουσιαστικό ρόλο στις συζητήσεις για την κοινωνική και οικονομική πολιτική. Το εύρος, το περιεχόμενο και η βάση της αλληλεγγύης ποικίλλει φυσικά ανάλογα με το σχετικό επίπεδο διακυβέρνησης. Η κύρια διάκριση είναι αυτή μεταξύ της εσωτερικής αλληλεγγύης (εντός κάθε κράτους μέλους) και της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης (μεταξύ των κρατών μελών), στην οποία μπορούν να διαμορφωθούν μορφές διακρατικής αλληλεγγύης (προς τους κατοίκους της ΕΕ) και της εξωτερικής αλληλεγγύης (προς τρίτους ή πολίτες τρίτων χωρών) να προστεθεί.

Οι Castles et al., (2015) υποστηρίζουν ότι η εσωτερική αλληλεγγύη παραδοσιακά θεωρείται καθαρά εθνική υπόθεση. Σε εθνικό επίπεδο, η αλληλεγγύη έχει ενσωματωθεί ποικιλοτρόπως σε κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, εργασιακή και κοινωνική

---

¹³ Scholz, Sally J. (2008). *Political Solidarity*. Pennsylvania State University Press.

¹⁴ Andrea Sangiovanni, *Solidarity as Joint Action*, Volume 32, Issue 4

Special Issue: Socio-Economic Justice: Beyond The Welfare State? Guest Editors: Christian Schemmel and Stefan Gosepath

νομοθεσία, συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, δημόσιες υπηρεσίες και κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές, καθώς και σε μη κρατικά συστήματα υποστήριξης (οικογένειες, συνεταιρισμοί, εκκλησίες, συνδικαλιστικές οργανώσεις, επιχειρήσεις, φιλανθρωπικά ιδρύματα και ούτω καθεξής).

Σε ότι αφορά τη σύνδεση της με άλλες έννοιες χαρακτηριστική είναι η ανάλυση του Vignon ο οποίος υποστηρίζει ότι η αλληλεγγύη μεταξύ των εθνών ήταν στο επίκεντρο του σχεδίου της ΕΕ από την αρχή. Αλλά το ίδιο ισχύει για μια κοινότητα λαών όπως για μια κοινότητα που αποτελείται από ανθρώπους: γεννιέται η αλληλεγγύη και δυναμώνει μόνο με ευθύνη. Άλλωστε θεωρεί πως κάτι τέτοιο είναι προφανές από την ιστορική και τρέχουσα λειτουργία των υποχρεωτικών συστημάτων κοινωνικής προστασίας, της ΕΕ και το γεγονός ότι η ΕΕ βασίζεται πολύ από τον δυναμισμό της στην αλληλεγγύη γιατί είναι υφασμένη από πολύ παλιά μακροπρόθεσμες δεσμεύσεις των κρατών μελών να αναλάβουν ακριβώς αυτή την ευθύνη.

Κεφάλαιο Α. Η αρχή της αλληλεγγύης

1. Η φιλοσοφική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης

Η ιστορική επισκόπηση της έννοιας της αλληλεγγύης ενέχει ξεχωριστές δυσκολίες καθώς σε αντίθεση με άλλες έννοιες της πολιτικής σκέψης π.χ. ελευθερία ή ισότητα, η αλληλεγγύη έχει μείνει σε ένα βαθμό ανεξιχνίαστη. Δεν έχει ευθεία γραμμή εννοιολογικής ανάπτυξης που θα ακολουθούσε τη χρήση του όρου αφού ανάλογα με το πλαίσιο, οι φορείς της πολιτικής αλληλεγγύης, ή μάλλον το εύρος της, είναι διαφορετικά καθώς εξαρτάται και εγκολπώνει άτομα, κράτη, εθνικούς ή διεθνείς φορείς. Άλλωστε η αλληλεγγύη διαφέρει από άλλες έννοιες που χρησιμοποιούνται παρόμοια όπως η καλοσύνη, η ανθρωπιά και η δικαιοσύνη.

Η αλληλεγγύη της βρίσκει τις ρίζες της στην αρχαία Ελλάδα και συγκεκριμένα στα κύρια χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινότητας. Το πρώτο, θεμελιώδες χαρακτηριστικό αυτών των αρχαίων αλληλέγγυων κοινοτήτων ήταν η βάση τους στην ελευθερία και στην εξυπηρέτηση αυτής της ελευθερίας. Αυτό χαρακτηριστικό που εκδηλώθηκε πρωτίστως στην ίδια τη σύσταση της ελληνικής φιλίας: μπορούσε να εδραιωθεί μόνο μεταξύ ατόμων που ήταν τυπικά ελεύθεροι και θα μπορούσαν να το κάνουν να ανθίσει, λόγω της αυτάρκειας τους. Η ελευθερία δεν ήταν μόνο προϋπόθεση, αλλά και η ουσία της φιλίας: ένας άντρας θα μπορούσε να γίνει αληθινά ελεύθερος μόνο σε σχέση με άλλον άντρα με τον οποίο μπορούσε να μιλήσει, να πολεμήσει και να ξεπεράσει τα ατομικά του όρια σε έναν αγώνα για το κοινό καλό. Στο πλαίσιο της ελληνικής φιλίας των πολιτών, η ισότητα ήταν βοηθητική για την ελευθερία. Αυτό τόνισε ιδιαίτερα ο Αριστοτέλης στην περιγραφή του για τη φιλία που βασίζεται στην αρετή ως σχέση μεταξύ ίσων, και επομένως, απαλλαγμένης από τη κυριαρχία.

Η ρίζα της ελληνικής κοινότητας στην ελευθερία αποτυπώνεται και στη σφαίρα της δράσης. Η τελευταία εντοπίζεται και στην περιγραφή της αλληλεγγύης όπως αυτή αποτυπώνεται από τον ο Rorty¹⁵ πηγή του οποίου είναι το μεταμοντέρνο μεταφυσικό κενό. Χωρίς απόλυτα σημεία αναφοράς, ο Rorty όρισε την αλληλεγγύη ως μια σχέση πνευματικής αβεβαιότητας και συναισθηματικής συμπόνιας. Για τον μεταμοντερνιστή

---

¹⁵ Rorty, R. (1989). *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511804397

Rorty, η αλληλεγγύη δεν μπορεί να εδραιωθεί σε καμία «μεγάλη αφήγηση» (όπως π.χ οι κανόνες που διέπουν τις παραδοσιακές κοινότητες ανθρώπων που μοιράζονται το ίδιο υπόβαθρο ή πεποιθήσεις), αλλά μόνο σε μη αναγώγιμη ατομική ευαισθησία στην ταλαιπωρία ενός άλλου ανθρώπου, που δημιουργεί έναν κοινό «φανταστικό» χώρο μόνο όταν μεταμορφώνεται σε πράξη βοήθειας ενός γείτονα. Ουσιαστικά πρόκειται για μια σύγχρονη έκφανση που εκφράζει την ηρωική προσπάθεια του Σίσυφου (Camus. 1991) ή πολλών άλλων Ελλήνων ηρώων, φιλοσόφων και πολιτικών που με το προμηθεϊκό τους θάρρος και την τιμή τους προσπάθησαν να δαμάσουν τον λιτό κόσμο και να αποκαλύψουν την θεϊκότητα στην ανθρώπινη φύση.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό των αλληλέγγυων κοινοτήτων ήταν η βάση τους στην αρετή και στην υπηρετήση αυτής. Μια κοινότητα φίλων, πολεμιστών ή φιλοσόφων επικεντρωνόταν στην επίτευξη του μεγαλύτερου καλού : τιμής, δικαιοσύνης, αλήθειας και πραγματοποίησης αμοιβαία αυτών των ευγενών αξιών. Η ελληνική φιλία δημιουργήθηκε μεταξύ ευγενών ανδρών και αναπτύχθηκε από την αμοιβαία αγάπη για «το καλό» και τη διάδοση αυτού του καλού κατά τη διάρκεια της ζωής. Ωστόσο, πολλές κοινότητες εμφανίζουν κάποια μορφή εσωτερικής πίστη, η οποία σε καμία περίπτωση δεν προορίζεται να εξυπηρετήσει οποιαδήποτε μορφή εξωτερικού καλού (π.χ. η «αλληλεγγύη» της σικελικής μαφίας).

Από την άλλη πλευρά, κάποιου είδους εξωτερική φιλικότητα είναι απαραίτητη για να μην μετατραπεί μια αλληλέγγυα κοινότητα σε δική της αντίθεση, όπως στην περίπτωση της Γαλλικής Επανάστασης. Ως ένας από τους ηγέτες της, Νταντόν, δήλωσε εύστοχα πριν τον γκιλοτίνα ότι την επανάσταση την είχαν καταβροχθίσει τα παιδιά της σαν τον Κρόνο. Το ιδανικό λοιπόν της ελληνικής φιλίας δείχνει πειστικά ότι η αλληλεγγύη πρέπει να περιλαμβάνει ένα «τρίτο στοιχείο»: την ιδέα της αλήθειας, της καλοσύνης και της ομορφιάς. Ο οικουμενισμός και η απαίτηση φιλικής ρύθμισης των σχέσεων με τους εχθρούς εισήχθη σε μεγάλη κλίμακα από τον Χριστιανισμό.

Οι χριστιανικές κοινότητες όχι μόνο διεύρυναν τους κύκλους της εσωτερικής τους αλληλεγγύης, αλλά ακολούθησαν και τους κανόνες της αλληλέγγυας συνύπαρξης με άτομα που βρίσκονταν έξω από τις κοινότητες, σύμφωνα με την έκκληση του Ιησού να αγαπήσει κανείς τους εχθρούς του. Μια ενδιαφέρουσα, μινιμαλιστική ερμηνεία αυτής της απαιτητικής εντολής προέρχεται από το Letter Concerning Toleration του John Locke ο οποίος της αντιλαμβάνεται ως μια πρόσκληση για θρησκευτική ελευθερία

που βασίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό και στο δικαίωμα στη δημόσια λατρεία και στην υποχρέωση μη παρέμβασης.

Η αλληλεγγύη είναι μια επαναστατική έννοια. Ανεξάρτητα από τον τόπο και τον χρόνο, δείχνει προς μια κατεύθυνση: έξω από το σπίτι της σκλαβιάς¹⁶ Η επαναστατική φύση της αλληλεγγύης αποδεικνύει ότι είναι φιλελεύθερη έννοια. Πηγές κοινής αδελφосύνης δεν πρέπει να αναζητούνται στην ουτοπική ισότητα όλων των ατόμων, ούτε πηγάζουν από ατομική συμπόνια ή μια συμπόνια γενικευμένη ως αφηρημένη αγάπη για την ανθρωπότητα, αλλά από τη λαχτάρα για ελευθερία που κάθε άνθρωπος ξέρει, από την αξιοπρέπεια που βρίσκει κανείς απροσδόκητα στον εαυτό του και από την έξοδο από καταπιεστικές καταστάσεις.

Ωστόσο, η επανάσταση είναι μόνο ένα σύμβολο, μια εξωτερική εκδήλωση της φιλελεύθερης φύσης της αλληλεγγύης και το βάθος της διαπλοκής ελευθερίας-αλληλεγγύης δεν εξαντλείται από την ιστορία του μεταφυσικού, κοινωνικού ή πολιτικού αγώνα.

Ο πατέρας της σύγχρονης κοινωνιολογίας Emile Durkheim, στη διδακτορική του διατριβή με τίτλο *Division of Labor in Society* (1893)¹⁷, περιέγραψε τα φαινόμενα που κρατούν την κοινωνία ενωμένη και το ονόμασε αλληλεγγύη. Διέκρινε μεταξύ μηχανικής και οργανικής αλληλεγγύης.

Η μηχανική αλληλεγγύη προέρχεται από «ορισμένο αριθμό καταστάσεων συνείδησης που είναι κοινές σε όλα τα μέλη της ίδιας κοινωνίας», δηλαδή βασίζεται στην ομοιότητα μεταξύ των ατόμων. Εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από κοινές τελετουργίες και ρουτίνες. Η μηχανική αλληλεγγύη ήταν κοινή μεταξύ των προϊστορικών και προγεωργικών κοινωνιών, και γίνεται όλο και πιο ασυνήθιστη όσο η νεωτερικότητα αυξάνεται. Με τη μεγάλη τεχνική πρόοδο του δέκατου όγδοου και δέκατου ένατου αιώνα και με την ανάπτυξη του φιλελεύθερου πολιτικού πνεύματος έγινε λιγότερο πιθανό το σύνολο του πληθυσμού να μοιράζεται τις ίδιες ηθικές πεποιθήσεις και τις ίδιες γενικές αξίες. Ωστόσο, αυτές οι ανομοιότητες και πάλι επιβάλλουν οι άνθρωποι να συνεργαστούν και να μείνουν μαζί. Οι λόγοι για αυτό δεν χρειάζεται να βασίζονται σε οικονομικό κέρδος, δηλ. Ο Ντιρκέμ υποστηρίζει έντονα τον ωφελιμισμό και βρίσκει έδαφος για κοινωνική συνοχή σε μια αναγκαιότητα των ανθρώπων να είναι

¹⁶ Zagajewski, A. (1990). *Solidarity, solitude: Essays*. New York: Ecco Press.

¹⁷ Merton, R. K. (1994). Durkheim's "Division of Labor in Society." *Sociological Forum*, 9(1), 17–25.
<http://www.jstor.org/stable/684936>

δεσμευμένοι στην ένωση στα πλαίσια της οποίας πρέπει να αντισταθμιστούν οι αδυναμίες κάποιου. Η οργανική αλληλεγγύη πήρε το όνομά της από την αναλογία με τον τρόπο συμπεριφοράς ενός οργανισμού: κάθε όργανο κάνει το καθήκον του για χάρη της συνολικής καλής λειτουργίας¹⁸ (Hart. 1967).

Η περιγραφική έννοια της αλληλεγγύης του Durkheim δίνει κάποια βασικά χαρακτηριστικά της έννοιας. Πρώτον, το πλαίσιο του «εμείς» είναι ανοικτό σε ολόκληρη την κοινωνία. Η αλληλεγγύη παρουσιάζεται ως μια σχέση μεταξύ ατόμων χωρίς προσωπικούς δεσμούς ή ακόμη και παρόμοια συμφέροντα: αλληλεγγύη μέσω ή λόγω διαφορών. Η σύγχρονη κοινωνία εξηγείται ως ένας οργανισμός με διαφορετικά όργανα που έχουν διαφορετικούς σκοπούς. Ωστόσο, έχουν ένα κοινό: την επιθυμία για αυτοεπιτυχία. Αυτό είναι και πάλι δυνατό μόνο μέσω του καλού συντονισμού ολόκληρου του οργανισμού. Τα λάθη δεν στιγματίζουν αλλά διαφωτίζουν, εκπαιδεύουν μέσω ανταποδοτικών νόμων. Περαιτέρω, ο Durkheim τονίζει τη σημασία του νόμου για την αλληλεγγύη στην κοινωνία. Ως εκ τούτου επισημαίνει ότι ένα άτομο χρειάζεται πάντα τη θεσμοθετημένη προστασία του τρόπου ζωής του/της, η κοινωνία λειτουργεί ως εγγύηση της ατομικής προόδου. Η ανάγκη για ασφάλεια και η προθυμία για συνεισφορά είναι ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της αλληλεγγύης.

Γενικά, η φιλοσοφική λογοτεχνία ήταν μάλλον σπάνια όσον αφορά την αλληλεγγύη. Βρίσκονται μερικές ρητές αναφορά στον όρο στις διδασκαλίες των Habermas (1986) και Rorty (1989)¹⁹, καθώς και στις σύγχρονες κοινοτικές διδασκαλίες. Η κοινοτική φιλοσοφία, μπορεί να εκληφθεί ως τέτοια που να τονίζει τη σημασία της κοινότητας στην κατανομή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ των μελών της. Το θεμελιώδες κριτήριο για τους κοινοτιστές φαίνεται να είναι η γεωγραφική εγγύτητα και η δυνατότητα άμεσης αλληλεπίδρασης. Ως εκ τούτου, τυχόν καθήκοντα που μπορεί να έχει ένα άτομο ή μια κοινότητα πέρα από τα όρια της κοινότητας εξαρτώνται και πάλι από την ύπαρξη συγκεκριμένης αλληλεπίδρασης με το τρίτο μέρος. Οι κοινοτικοί αντιμετωπίζουν την αλληλεγγύη ως ένας από τους φυσικούς δεσμούς μεταξύ των συμπολιτών που ως τέτοιοι δεν υπάρχουν πέρα από το κοινότητα, και ως εκ τούτου το

---

¹⁸ Merton, R. K. (1994). Durkheim's "Division of Labor in Society." *Sociological Forum*, 9(1), 17–25. <http://www.jstor.org/stable/684936>

¹⁹ Merton, R. K. (1994). Durkheim's "Division of Labor in Society." *Sociological Forum*, 9(1), 17–25. <http://www.jstor.org/stable/684936>

αίσθημα αλληλεγγύης δικαιολογεί τη διαφορετική μεταχείριση άλλων που δεν το ανήκουν στην κοινότητα ²⁰.

Συχνά μιλούν για τις αλληλέγγυες κοινότητες, σαν η αλληλεγγύη να ήταν εκείνο το συγκεκριμένο κάτι που υπάρχει πριν από την ίδια τη διαμόρφωση ενός ρυθμιστικού νομικού συστήματος. Η αλληλεγγύη, σύμφωνα με αυτούς τους συγγραφείς είναι ένα συναίσθημα που προκαλεί έναν τρόπο δράσης που βασίζεται στην κοινή αξιακή τάξη που καθορίζει τη νομολογία του κράτους. Η αλληλεγγύη δεν είναι το αποτέλεσμα, αλλά η αρχική υπόθεση της οποίας η ύπαρξη και η ορθότητα δεν αμφισβητείται.

Η αλληλεγγύη είναι αναγκαιότητα συγκεκριμένων περιστάσεων και δεν μπορεί να καθολικοποιηθεί. Ωστόσο, δεν είναι ξεκάθαρο ποια είναι η προέλευση της αλληλεγγύης. Υπάρχει σε κάθε κοινωνία και την κρατά ενωμένη. Μερικοί κοινοτικοί το βλέπουν στον πολιτισμό ή την παράδοση ή τα εθνικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας. Είναι μάλλον υποκαθορισμένη αλλά ακόμα πλούσια έννοια.

Στις σύγχρονες φιλελεύθερες θεωρίες η αλληλεγγύη παίζει επίσης ρόλο, αν και όχι τόσο σαφή όσο στις κοινοτικές και με εντελώς διαφορετικό τρόπο.

Η φιλελεύθερη εκδοχή της αλληλεγγύης είναι μια έννοια που αναφέρεται στην ελάχιστη συμφωνία μεταξύ των πολιτών που θα είναι προς όφελος όλων. Αυτό σημαίνει ότι η συνεργασία μεταξύ των ατόμων στην κοινωνία υπερβαίνει το «modus vivendi»· σημαίνει περαιτέρω ότι τα πλεονεκτήματα που αποκομίζουν τα άτομα δεν είναι ίσα. Είναι μια μάλλον αποκλειστική έννοια, αποκλείει καθετί που δεν ανήκει στην πολιτική ζωή ενός ατόμου και ισχύει αποκλειστικά για την επικάλυψη της αξίας μιας πλουραλιστικής κοινωνίας. Τα άτομα συνειδητοποιούν ότι ανεξάρτητα από το ποιος μπορεί να είναι ο προσωπικός τους στόχος, αυτοί μοιράζονται ένα κοινό καθήκον: να επιτύχουν στους προσωπικούς τους στόχους. Αυτό είναι δυνατό μόνο μέσω της υποστήριξης των υπολοίπων. Ως εκ τούτου, η αλληλεγγύη είναι μία από τις αρχές. Προκύπτει από το κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ ελεύθερων και ισότιμων ατόμων. Δεν δίνεται εκ των προτέρων ως τιμή που καθορίζει το αποτέλεσμα.

Για τον Rawls,, έναν Καντιανό του εικοστού αιώνα, η αλληλεγγύη αντιστοιχεί στη δεύτερη αρχή της δικαιοσύνης, γνωστή και ως αρχή της διαφοράς. Αυτή η αρχή μετριάξει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες στην κοινωνία με τον τρόπο που

---

²⁰ Sandel, M. 1982. Liberalism and the Limits of Justice, Cambridge, Cambridge University Press

θα έπρεπε να η οποιαδήποτε οικονομική πρόοδος των πολιτών που είναι «καλύτερα» να ακολουθείται από την αναλογική πρόοδο εκείνων που βρίσκονται σε «χειρότερη κατάσταση». Ο Rawls χρησιμοποιεί ρητά το μοντέλο του αρχικού συμβολαίου προκειμένου να θεσπιστούν εκ των προτέρων οι αρχές της δικαιοσύνης. Τα μέρη κατά τη αρχική θέση του Συμβολαίου συμφωνούν με τις αρχές των ίσων βασικών ελευθεριών και ευκαιριών και για τη θετική οικονομική υποστήριξη όσων ύστερα από τη διαμόρφωση της κοινωνίας καταλήγουν σε μια μη αυτάρκη θέση. Έτσι, αν θέλουμε να ακολουθήσουμε τις κοινοτικές διδασκαλίες, η αλληλεγγύη είναι μια υπογραμμιζόμενη αξία και το Σύνταγμα της κοινωνίας θα πρέπει να διαμορφωθεί για να διατηρήσει αυτή την αξία, όποια κι αν είναι αυτή. Η αλληλεγγύη υπαγορεύει τον πολιτικό σχηματισμό της κοινωνίας αφού είναι η κόλλα, το βασικό στοιχείο για χάρη του οποίου κρατά η κοινωνία κρατιέται ενωμένη. Η ίδια η αλληλεγγύη δεν είναι κανονιστική αλλά προσανατολίζει τους κανόνες της κοινωνίας. Οι φιλελεύθεροι φιλόσοφοι, από την άλλη, βλέπουν την αλληλεγγύη ως συγκεκριμένη αρχή της δικαιοσύνης. Η γνήσια αλληλεγγύη υπάρχει εκ των προτέρων, πριν από την προέλευση της κοινωνίας, οι πολίτες συμφωνούν για τον τρόπο με τον οποίο θα βοηθήσουν ο ένας τον άλλον. Αυτή η αλληλεγγύη είναι αμερόληπτη και δεν λαμβάνει υπόψη τις προσωπικές προτιμήσεις παρά μόνο τη γενική ιδέα της επίτευξης του προσωπικού καλού μέσω της βοήθειας της κοινότητας γενικότερα. Μια τέτοια ιδέα αλληλεγγύης μπορεί να επανεξεταστεί εκ των υστέρων, εάν η εκ των προτέρων διάταξη για αμοιβαία βοήθεια δεν αντιμετωπίζει επαρκώς τα υπάρχοντα προβλήματα.

2. Η νομική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης

2.1 Η προσέγγιση του Durkheim

Ο Durkheim προχώρησε στην ανάλυση του εξηγώντας πως η κοινωνική αλληλεγγύη μετουσιώνεται σε νομική αλληλεγγύη, υποστηρίζοντας πως η κοινωνική αλληλεγγύη αφορά κοινές δεσμεύσεις σε κοινωνικές πρακτικές. Η κοινωνική ρύθμιση είναι άμεση και ο εξωτερικευμένος έλεγχος σε τέτοιες πρακτικές γίνεται μέσω νόμου και εθίμου²¹. Ο Durkheim έβλεπε τη νομική ρύθμιση ως κλειδί για τη διατήρηση της κοινωνικής αλληλεγγύης, ενώ ήταν έκφραση και δείκτης διαφορών στα υποκείμενα ηθικά συναισθήματα και τις μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης²² (Prosser, 2006).

Ωστόσο, υποστήριξε ότι η πολυπλοκότητα των κοινωνικών σχέσεων και των αλληλεγγύων είναι ανάλογη με τον αριθμό των νομικών κανόνων που εκδίδονται. Οι απόψεις του Durkheim διαμορφώθηκαν από τον ρόλο των ηπειρωτικών συστημάτων αστικού δικαίου – ιδίως του γαλλικού δικαίου – που δίνουν έμφαση στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής. Ως εκ τούτου, ο Durkheim πίστευε ότι η ποιότητα του νόμου θα μπορούσε να παρέχει έναν δείκτη κοινωνικής αλληλεγγύης καθώς είναι μια εκδήλωση του βαθμού κοινωνικής αλληλεγγύης που συναντάται σε μια κοινωνία και για ορισμένους, μια εξήγηση των παραλλαγών στην αλληλεγγύη (Prosser, 2006). Για παράδειγμα, ο Durkheim σκέφτηκε ότι η ανισότητα θα μπορούσε να αντικατασταθεί από την κοινωνική αλληλεγγύη μέσω νομικής διαμεσολάβησης. (Cotterrell, 1999). Έβλεπε το δίκαιο ως κεντρικό στοιχείο για την κατανόηση της κοινωνίας, υποστηρίζοντας ότι ο νόμος αποτελούσε επίσης μια εξωτερικευμένη εκδήλωση κοινωνικής αλληλεγγύης. Ως εκ τούτου, χρειαζόταν κάποιος να ταξινομήσει τον νόμο για να κατανοήσει καλύτερα και να κατηγοριοποιήσει την υποκείμενη, σχετική, κοινωνική αλληλεγγύη.

Ο Durkheim υποστήριξε περαιτέρω ότι ο νόμος από μόνος του είναι επίσης μια εκδήλωση της εξέλιξης της κοινωνικής αλληλεγγύης και των ηθικών συναισθημάτων

---

²¹ Arban, Erika, Exploring the Principle of (Federal) Solidarity (2017). Review of Constitutional Studies, Vol. 22, No. 2, 2017, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3077793>

²² Prosser Tony , Regulation and Social Solidarity, Journal of law and Society, Volume33, Issue3 September 2006 Pages 364-387

και τα μη νομικά κοινωνικά χαρακτηριστικά (π.χ. επαγγελματικές ομάδες και επαγγελματικές ενώσεις) θα μπορούσαν επίσης να έχουν ισχυρό αποτέλεσμα²³.

2.2 Η προσέγγιση του διεθνούς δικαίου

Γενικότερα, κατά την ερμηνεία ενός νόμου, δηλαδή όταν δίνεται νόημα σε έναν όρο, καθώς και όταν απαιτούνται νομικές υποχρεώσεις, η αλληλεγγύη θα έπρεπε να καθοδηγεί νομικές και πολιτικές αποφάσεις. Η αλληλεγγύη είναι μια λέξη που χρησιμοποιείται συχνά στο ιδιωτικό δίκαιο που διευκολύνει τον εντοπισμό όλων των οφειλετών στο ίδιο επίπεδο συμμόρφωσης με μια συγκεκριμένη υποχρέωση και, ταυτόχρονα, τονίζει μια συλλογική ηθική αναφορά.

Στο δημόσιο δίκαιο, ή ακόμη περισσότερο, στο διεθνές δίκαιο, εκτός από μεμονωμένες και αδύναμες αναφορές, για παράδειγμα στη Διακήρυξη Αρχών για τη Διαμερικανική Αλληλεγγύη και Συνεργασία του 1936, η έννοια της αλληλεγγύης έχει χρησιμοποιηθεί ελάχιστα, ειδικά σε συνάφεια με λέξεις όπως συνεργασία. Στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών η λέξη αλληλεγγύη δεν εμφανίζεται σε καμία περίπτωση, ενώ στον Χάρτη του ΟΑΚ υπάρχουν τουλάχιστον 8 αναφορές από το προοίμιο σε αναφορές που σχετίζονται με τη συλλογική ασφάλεια της περιοχής. Ωστόσο, δεν υπάρχει σαφής ορισμός ούτε κατέχει σημαντική θέση στην ανάπτυξη άλλων αρχών ή υποχρεώσεων.

Η αλληλεγγύη που τίθεται σε μια νέα συμφωνία προσφέρει ένα όραμα που περιλαμβάνει την άποψη των πιο μειονεκτούντων κρατών στη λήψη αποφάσεων. Εδράζεται πρώτον, σε έναν τρόπο κατανόησης των νομικών υποχρεώσεων, έτσι ώστε τα κράτη να προτιμούν το συλλογικό όφελος από το άτομο. Επίσης, συνδέεται με την έννοια των *erga omnes* υποχρεώσεων, όπου ένα κράτος μπορεί να απαιτήσει από ένα άλλο την εκπλήρωση μιας συμπεριφοράς ακόμη και όταν δεν θεωρείται ζημιωθέν κράτος. Αυτός ο νομικός θεσμός, θα μπορούσε να θέσει διαδικαστικές γέφυρες για τον εντοπισμό των κρατών που, πέρα από το να εξετάζουν συλλογικά οφέλη, αναζητούν μόνο τα δικά τους.

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, η αλληλεγγύη έχει προσεγγιστεί μέσα από πολυάριθμες οπτικές, με πολλές από αυτές να προέρχονται από ερμηνείες της ανθρώπινης κατάστασης αλλά και από ηθικοπολιτικές επιταγές. Σε κάθε περίπτωση η

---

²³ Merton, R. K. (1994). Durkheim's "Division of Labor in Society." *Sociological Forum*, 9(1), 17–25.
<http://www.jstor.org/stable/684936>

ύπαρξη της προϋποθέτει δεσμούς με βάση κοινά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν μια κοινότητα αυτή καθαυτή, που τείνει στη συνέχεια προς «μια δέσμευση για κάποιου είδους αμοιβαία βοήθεια ή υποστήριξη»²⁴, η οποία μπορεί να κλιμακωθεί από την πιο μινιμαλιστική και αρχαϊκή ενότητα της οικογένειας, σε εκείνη του έθνους, της τάξης ή ακόμα και σε μια οικουμενική εκδοχή της αλληλεγγύης, που περιλαμβάνει όλη την ανθρωπότητα²⁵.

Η χριστιανική, οικουμενική ιδέα της αδελφοσύνης -με το ισχυρό, άρτιο υποσυνείδητο, έχει επιρροή ακόμη και μέχρι σήμερα. Το ίδιο ισχύει και για την αριστοτελική κατανόηση της ανθρώπινης φύσης η οποία πρεσβεύει μια λίγο πολύ αυθόρμητη ανθρώπινη τάση προς την αλληλεγγύη, η οποία εκφράζεται ως αίσθηση είτε της φροντίδας και της αγάπης του ενός για τον άλλον²⁶, είτε ως ανάγκη για κοινωνική συνύπαρξη. Σε κάθε περίπτωση εγκρίνεται, επίσης, ως αρχή σε συγκεκριμένα πολιτικά και νομικά πλαίσια.

Η πρώτη περίπτωση απεικονίζει μια ηθική οπότε και μια κυρίως οριζόντια αντίληψη της αλληλεγγύης, στη βάση, μιας περισσότερο ή λιγότερο, διαισθητικής και αυθόρμητης ανθρώπινης τάσης. Η τελευταία εμφανίζει μια ιεραρχική, κάθετη δομή, η οποία στο πλαίσιο ενός νομικού συστήματος επιβάλλει ή επιβραβεύει συγκεκριμένες πράξεις ως πράξεις αλληλεγγύης. Η αλληλεγγύη δηλαδή είναι ευπρόσδεκτη ως μέσο για τον σκοπό και όχι μια αυτονόητο, ανθρώπινη τάση προς το δίκαιο²⁷.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η αλληλεγγύη δεν απεικονίζεται μόνο ή κυρίως ως αυθόρμητη, αλλά, επίσης, ως μια εκλεπτυσμένη και ορθολογικά ενορχηστρωμένη πράξη, η οποία τελικά διαμορφώνεται ως νομική αρχή²⁸. Όπως υποδηλώνει η προηγούμενη οριζόντια/κάθετη διάκριση, η αλληλεγγύη αποτελεί νομική αρχή επίσης, επιβολή της αποχής ή της εκπλήρωσης ορισμένων πράξεων. Ένας ακριβής, «επίσημος» ορισμός της αλληλεγγύης ως νομικής έννοιας απουσιάζει και δεν είναι πάντα απαραίτητος. Στοιχεία

---

²⁴ Llewelyn-Davies, M, "Two Contexts of Solidarity among Pastoral Maasai Women", in Caplan, P and Bujra, JM, eds, Women United, Women Divided: Cross-Cultural Perspectives on Female Solidarity (Tavistock 1978), 206

²⁵ Bayertz, K, "Four uses of 'Solidarity'", in Bayertz, K, ed, Solidarity (Springer 1999), 5; Brunkhorst, H, Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community, (MIT Press 2005)

²⁶ Brunkhorst, H, Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community, (MIT Press 2005); Dobrzański, D, "The Principle of Solidarity", in Dobrzański, D ed, The Idea of Solidarity: Philosophical and Social Contexts, (The Council for Research in Values and Philosophy 2011), 10.

²⁷ Cook, K, "Solidarity as a basis for human rights: Part 1: legal principle or mere aspiration?", 5 European Human Rights Law Review (2012), 504, 505

²⁸ Dobrzański, D, "The Principle of Solidarity", in Dobrzański, D ed, The Idea of Solidarity: Philosophical and Social Contexts, (The Council for Research in Values and Philosophy 2011), 10.

από το ηθικό όσο και το κανονιστικό επίπεδο πρέπει να συνδυαστούν για να υπάρξει μια ακριβής περιγραφή²⁹.

Μια περιγραφή εργασίας θα αναφέρεται στη βοήθεια μεταξύ των φορέων για την προαγωγή του κοινού στόχου, των αξιών ή της αποφυγής του κοινού κινδύνου. Στη διεθνή κοινότητα και ως εκ τούτου στο διεθνές δίκαιο η παροχή τέτοιας 'βοήθειας' υπό τις προαναφερθείσες περιστάσεις αποτελεί θεμελιώδη, συνταγματική αρχή, δεδομένου υπερβαίνει και σηματοδοτεί ορισμένους από τους θεμελιώδεις πυλώνες του διεθνούς έννομης τάξης, όπως αυτή περιλαμβάνεται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών³⁰.

Το πιο βαθύ από αυτά είναι το σύστημα συλλογικής ασφάλειας, τόσο την διακρατική πτυχή του, όσο και τον πυλώνα της ανθρώπινης ασφάλειας.

Ως προς το διακρατικό επίπεδο, η εξαιρετική και για περιορισμένο χρονικό διάστημα νομιμότητα της κρατικής χρήσης βίας - έως ότου το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ασχοληθεί με την κατάσταση - καθώς και της υποχρέωσης όλων των κρατών να αντιμετωπίσουν την επιθετικότητα, την παράνομη χρήση βίας και να μην αναγνωρίσουν ως νόμιμα τα αποτελέσματα των παραβιάσεων των κανόνων *jus cogens*, ανεξάρτητα από το αν είναι θύματα τέτοιων πράξεων ή όχι, προϋποθέτει την κεντρική θέση της αλληλεγγύης στο διεθνές δίκαιο.

Η καινοτομία του συστήματος συλλογικής ασφάλειας είναι το γεγονός ότι επιβάλλει ένα κεντρικά οργανωμένο και ρυθμισμένο σύστημα απάντησης σε απειλές κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, η οποία ανατίθεται όχι μόνο στα πληττόμενα κράτη αλλά και στο σύνολο της διεθνούς κοινότητας και των κρατών -μελών της³¹

Με άλλα λόγια, επειδή η αλληλεγγύη είναι τόσο κρίσιμη για το διεθνές δίκαιο και για τη διεθνή κοινότητα προκειμένου να διατηρήσει τη συνοχή και τη βιωσιμότητά της, είναι απαραίτητη η συλλογική, οικουμενική απάντηση, στην προώθηση της οποίας η διακρατική αλληλεγγύη θεωρείται ως θεμελιώδης αρχή³².

²⁹ Hayward, JE, "Solidarity: The Social History of an Idea in Nineteenth Century France", 4 International Review of Social History (1956), 261-284

³⁰ Schwindt, CJ, "Interpreting the United Nations Charter: From Treaty to World Constitution", 6 U. C. Davis Journal of International Law & Policy (2000) 194, 206

³¹ White, ND, "On The Brink Of Lawlessness: The State Of Collective Security Law" 13 Indiana International & Comparative Law Review (2002) 237, 237

³² Anderson, K, "United Nations Collective Security and The United States Security Guarantee In An Age Of Rising Multipolarity: The Security Council As The Talking Shop Of The Nations", 10 Chicago Journal of International Law (200), 55, 59

Επιπλέον, το σύστημα συλλογικής ασφάλειας είναι καταρχήν σχεδιασμένο και σίγουρα κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών είναι εμφανές ότι υποστηρίζει την αρχή της αλληλεγγύης προς τους μη κρατικούς φορείς επίσης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, γεγονότα εσωτερικού χαρακτήρα των κρατών έγιναν αντιληπτά από το ΣΑΗΕ³³ ως απειλές κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, ακριβώς στο όνομα της συλλογικής ασφάλειας και της αλληλεγγύης προς λαούς ή ομάδες ανθρώπων³⁴.

Οι μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα αποικιακά και ρατσιστικά καθεστώτα, η τρομοκρατία, τα αποτυχημένα κράτη, τα διεθνώς απαγορευμένα εγκλήματα όπως η γενοκτονία, τα εγκλήματα πολέμου, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και η εθνοκάθαρση έχουν θεωρηθεί κατά καιρούς ως τέτοιες απειλές, που απαιτούν την αλληλεγγύη των κρατών ή των διεθνών οργανισμών και απέναντι στους λαούς, ακόμη και σε βάρος των κρατικών συμφερόντων ή σε αντίθεση με αυτά³⁵. Το σύστημα συλλογικής ασφάλειας προκύπτει έτσι, ως συνδυασμός δύο πυλώνων – της επικέντρωσης στο κράτος και στην ανθρώπινη ασφάλεια. Η έμπνευση πίσω και από αυτά τα δύο, βρίσκεται στην αρχή της αλληλεγγύης και του συλλογικού επιμερισμού της ευθύνης καθώς και του βάρους. Είναι η αναγνώριση της σημασίας της αρχής της αλληλεγγύης, σε συνδυασμό με την ιστορία και τις πραγματικότητες της διεθνούς κοινότητας, που οδήγησαν στην ίδρυση του ΟΗΕ και του συστήματος συλλογικής ασφάλειας³⁶.

Μια ποικιλία τομέων που είναι κρίσιμοι για τη βιωσιμότητα του διεθνούς κοινότητας υποστηρίζουν θεμελιωδώς την αλληλεγγύη: οι κανόνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα βασίζονται σε γενικές γραμμές σε μια οικουμενική έννοια της αλληλεγγύης³⁷, το περιβαλλοντικό δίκαιο βασίζεται σε μια σαφή αποτύπωση της αρχής της αλληλεγγύης, από τη Διακήρυξη της Στοκχόλμης του 1972 έως τη Διακήρυξη του Ρίο του 1992 και στη Συμφωνία του Παρισιού.26 Επιπλέον, πτυχές του διεθνούς οικονομικού δικαίου επίσης, όπως η Νέα Διεθνής Οικονομική Τάξη – ΝΙΕΟ – και ο Χάρτης των

³³ Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών

³⁴ Arnison, ND, "International Law and Non- Intervention, When Do Humanitarian Concerns Supersede Sovereignty?" 17 Sum Fletcher F. World AFF (2003) 199, 203.

³⁵ Stern, B, "What Exactly Is the Job of International Institutions?" 90 American Society of International Law Proceedings (1996), 585, at 587

³⁶ Reyes, CL, "International Governance Of Domestic National Security Measures: The Forgotten Role Of The World Trade Organization" 14 UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs (2009), 531, 535- 536

³⁷ Cook, K, "Solidarity as a basis for human rights: Part 2: 'practical solidarity'" 6 European Human Rights Law Review (2012), 654, 658

Οικονομικών Δικαιωμάτων και των Καθηκόντων των Κρατών επηρεάζονται - άμεσα και έμμεσα – από την αλληλεγγύη ως νομική αρχή.

2.3 Η προσέγγιση της ΕΕ

Η αλληλεγγύη ήταν πάντα σημαντικό στοιχείο του δικαίου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και με τη Συνθήκη της Λισαβόνα αυτή η αρχή έχει λάβει ακόμη μεγαλύτερη σημασία. Ολόκληρο το σύστημα του δικαίου της ΕΕ έχει εμπνευστεί, από τις απαρχές του, από την αρχή της αλληλεγγύης. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ιδέα της αλληλεγγύης υπήρξε μια από τις κύριες εμπνευσμένες ιδέες που στέκονται πίσω από το κίνημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από την έναρξή του την αμέσως μεταπολεμική περίοδο.

Ωστόσο, ορισμένες διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ αναφέρονται άμεσα σε αυτή την αρχή. Σύμφωνα με την έκτη προκαταρκτική διάταξη της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Συνθήκη (ΣΕΕ) τα κράτη μέλη εκφράζουν την επιθυμία τους «να εμβαθύνουν την αλληλεγγύη μεταξύ των λαών τους σεβόμενοι την ιστορία, τον πολιτισμό και τις παραδόσεις τους». Με βάση το άρθ. 2 ΣΕΕ η αλληλεγγύη είναι θεμελιώδης αξία της Ευρωπαϊκής Ένωσης³⁸.

Σύμφωνα με το άρθ. 3 ΙΙΙ ΣΕΕ που η ΕΕ στοχεύει να προωθήσει την «οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών». Οκτώ περαιτέρω διατάξεις της ΣΕΕ και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) αναφέρονται ρητά σε αυτήν την αρχή ενώ πολλές άλλες την εκφράζουν έμμεσα.

Μια πιο προσεκτική ματιά σε αυτούς τους κανόνες αποκαλύπτει ότι η έκφραση της «αλληλεγγύης» χρησιμοποιείται με ευρέως με αποκλίνοντα νοήματα. Σε αντίθεση με την ευρεία χρήση αυτής της αρχής στις συνθήκες, ο προφανής κεντρικός της ρόλος σε διάφορα στάδια της ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ήταν να ξεπεραστούν δύσκολα αδιέξοδα. Οι διαστάσεις που της αποδίδονται είναι τρεις³⁹ : αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών κράτη, μεταξύ κρατών μελών και ατόμων και μεταξύ

³⁸ Ch. Boutayeb, La solidarité, un principe immanent au droit de l'Union européenne, in: Ch. Boutayeb (ed.), La solidarité dans l'Union Européenne, 2011, pp. 5-37

³⁹ Domurath I., The Three Dimensions of Solidarity in the EU Legal Order: Limits of the Judicial and Legal Approach, in: 35 European Integration 1013, pp. 459-475

γενεών. Η τελευταία έκφραση αλληλεγγύης εισήχθη με τη Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 3 παράγραφος 3ΣΕΕ).

Η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών και των ατόμων έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία τα τελευταία χρόνια. Αρχικά, δύσκολα θα μπορούσε να φανταστεί κανείς ότι εντός του δικαίου της ΕΕ (ή της ΕΟΚ όπως ήταν) μια τέτοια διάσταση της αλληλεγγύης θα μπορούσε να αναπτυχθεί καθώς το κοινωνικό στοιχείο υποτίθεται ότι αποκλείστηκε από Κοινοτικό Δίκαιο και αφέθηκε στην κυριαρχία των κρατών μελών.

Ήταν, συγκεκριμένα, η ελευθερία της κίνησης που έφερε τα κοινωνικά δικαιώματα στη σφαίρα του δικαίου της ΕΕ. Όσο αυτή η ελευθερία ασκούνται μόνο από τους εργαζόμενους θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα συνδεδόμενα κοινωνικά δικαιώματα δεν ήταν τίποτα άλλο από δικαιώματα που απορρέουν από μια πραγματική κατάσταση εργασίας. Στο τέλος, τα κοινωνικά δικαιώματα των μεταναστών εργαζομένων έγιναν τμήμα ενός αρκετά ισορροπημένου οικονομικού πακέτου δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ του διακινούμενου εργαζομένου από τη μια πλευρά και των εργοδοτών του και του κράτους φιλοξενίας από την άλλη. Η ριζικότερη όμως αλλαγή ήταν η εισαγωγή της έννοιας της ιθαγένεια της Ένωσης με τη Συνθήκη της Μάαστριχτ. Στην πραγματικότητα, η ιθαγένεια της Ένωσης, μια έννοια που «προοριζόταν να είναι το θεμελιώδες καθεστώς των υπηκόων των κρατών μελών» προέβλεπε πρόσθετα δικαιώματα στους μετανάστες ακόμη και αν δεν ασκούσαν οικονομικά δικαιώματα με τη σωστή έννοια και η οποία ανακάλυψε το άτομο ως τον κύριο πρωταγωνιστή στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης⁴⁰.

Περαιτέρω διατάξεις για την αλληλεγγύη περιλαμβάνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων όπου ένα ολόκληρο κεφάλαιο (κεφ. IV) αναφέρεται σε αυτή την αρχή.

Με την ανάπτυξη των αρμοδιοτήτων της ΕΕ και τον εμπλουτισμό τους σε περιεχόμενο και βάθος τα «νησιά αλληλεγγύης» έχουν διαμορφωθεί στο δίκαιο της ΕΕ που φαίνεται να εκφράζουν μια απεριόριστη δέσμευση για αλτρουιστική αλληλεγγύη. Στην πραγματικότητα, όμως, αυτά τα «νησιά» συνδέονται και στενά με την αρχή της αμοιβαιότητας, τόσο εσωτερικά μέσω της αρχής της αναλογικότητας όσο και

---

⁴⁰ Cook, K, "Solidarity as a basis for human rights: Part 2: 'practical solidarity'" 6 European Human Rights Law Review (2012), 654, 658

εξωτερικά καθώς συνιστούν σημαντικά στοιχεία σε ένα συνολικό σύστημα εξισορρόπησης⁴¹.

Το πρώτο εξ αυτών είναι η αναπτυξιακή βοήθεια και αναπτυξιακή συνεργασία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι – μαζί με τα κράτη μέλη της – ο μεγαλύτερος πάροχος στον κόσμο σε αναπτυξιακή βοήθεια συνολικού ύψους άνω των 50 δισεκατομμυρίων ευρώ ετησίως. Η αναπτυξιακή βοήθεια είναι μια σημαντική, αν και μακράν όχι το μόνο μέρος της αναπτυξιακής συνεργασίας που αποτελείται από πολλά άλλα οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά στοιχεία. Μπορεί να ειπωθεί ότι περιλαμβάνει όλες τις μορφές της συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες με στόχο τη βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και οικολογικής τους ανάπτυξη⁴².

Στη συνέχεια ένα από τα πρώτα πεδία όπου εμφανίστηκε η αλληλεγγύη εντός της ΕΕ ήταν η περιφερειακή πολιτική ή η πολιτική συνοχής. Ταυτόχρονα ήταν ένας ιδανικός χώρος όπου θα μπορούσαν να εξεταστούν το νόημα, οι δυνατότητες και τα όρια της αλληλεγγύης. Μια πιο προσεκτική ματιά στην περιφερειακή πολιτική αποκαλύπτει επίσης τις ιδιαιτερότητες της αμοιβαίας φύσης της αλληλεγγύης στο κοινοτικό δίκαιο. Η ανάγκη «να εξαλειφθούν τα εμπόδια που διχάζουν την Ευρώπη» και «να ενισχυθούν η ενότητα των οικονομιών τους και να διασφαλιστεί η αρμονικής ανάπτυξης τους μειώνοντας τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων περιοχών» ήδη θεμελιώθηκε ως ιδέα το 1957. Μια τέτοια πολιτική συνοχής ξεκίνησε, ωστόσο, πολύ αργότερα, το 1975 με τη δημιουργία του Ταμείου Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) όταν οι περιφερειακές ανισότητες είχαν γίνει πιο έντονες ως συνέπεια της συνεχιζόμενη διαδικασία διεύρυνσης. Από την αρχή έγινε φανερό ότι αυτή η πρωτοβουλία ήταν σχεδιασμένο για την υλοποίηση αλληλέγγυων στόχων που βασίζονται στην αρχή της αμοιβαιότητας.

Από τη συνθήκη της Λισαβόνας επιδιώκεται όχι μόνο η οικονομική και κοινωνική συνοχή αλλά και η εδαφική συνοχή. Η τελευταία υπονοεί έναν στόχο ολοκλήρωσης υψηλότερου επιπέδου σύμφωνα με τον οποίο η συνοχή θα πρέπει να υπερβαίνει τον παραδοσιακό οικονομικό και κοινωνικό χώρο και περιλαμβάνει τον πολιτικό και

---

⁴¹ I. Domurath, *The Three Dimensions of Solidarity in the EU Legal Order: Limits of the Judicial and Legal Approach*, in: 35 *European Integration* 1013, pp. 459-475

⁴² Hilpold P., *TEC, Article 177 on Development Cooperation Policy*, in: Smit & Herzog, *the Law of the European Union*, 2007, pp. 273-5ss.

διοικητικό τομέα. Είναι εμφανές ότι πίσω από μια τέτοια επέκταση της πολιτικής συνοχής βρίσκεται μια περαιτέρω ενισχυμένη έννοια αλληλεγγύης⁴³.

Το τρίτο νησί της νομικής έννοιας της αλληλεγγύης είναι η πολιτική του ασύλου όπου η νομοθεσία για το άσυλο και τα στοιχεία πολιτικής τόσο της εξωτερικής όσο και της εσωτερικής αλληλεγγύης συνδυάζονται με έναν εξαιρετικό τρόπο. Εξωτερικά η Ε.Ε. προσπαθεί να επιδείξει αλληλεγγύη στους πρόσφυγες που, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης για τους Πρόσφυγες του 1951 ορίζεται ως άτομα που δεν επιθυμούν να επιστρέψουν στο χώρα καταγωγής «λόγω βάσιμου φόβου ότι θα διωχθούν για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητα, συμμετοχής σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή πολιτικής άποψης». Εντός της Ε.Ε., το ζήτημα του ασύλου δημιουργεί προβλήματα αλληλεγγύης ορισμένες χώρες, και ειδικότερα σε όσες βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα στην περιοχή της Μεσογείου και εκτίθενται περισσότερο στο αίτημα για άσυλο από πρόσφυγες. Αυτή η πρόκληση τονίζεται περαιτέρω από την ειδική φύση του ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, το οποίο βασίζεται στην αρχή ότι η αίτηση ασύλου πρέπει να αντιμετωπίζεται από εκείνα τα κράτη μέσω των οποίων ο αιτών άσυλο εισήλθε για πρώτη φορά στην Ε.Ε.⁴⁴.

Η μεγάλη ασυμφωνία μεταξύ των επίσημων διακηρύξεων και της πραγματικής στάσης ζωής θέτει το ερώτημα του ποιοι ήταν οι συγκεκριμένοι λόγοι για τους οποίους δεν μπορούσε να επιτευχθεί αλληλεγγύη σε αυτόν τον τομέα. Επίσημα, η δέσμευση για αλληλεγγύη από την Ε.Ε. είναι άσογη και σε αυτόν τον τομέα. Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1999 έχει δημιουργηθεί ένα Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (CEAS) και με τη Συνθήκη της Λισαβόνας τηρήθηκε μια τολμηρή στάση ως προς αυτό. Σύμφωνα με το νεοσυνταχθέν άρθρο 80 ΣΛΕΕ, οι πολιτικές που ορίζονται στο κεφάλαιο για τους συνοριακούς ελέγχους, το άσυλο και τη μετανάστευση (άρθρα 77 έως 79) διέπονται από την «αρχή της αλληλεγγύης και του δίκαιου επιμερισμού της ευθύνης, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών τους επιπτώσεων».

---

⁴³ I. Domurath, *The Three Dimensions of Solidarity in the EU Legal Order: Limits of the Judicial and Legal Approach*, in: 35 *European Integration* 1013, pp. 459-475

⁴⁴ Cook, K, "Solidarity as a basis for human rights: Part 2: 'practical solidarity'" 6 *European Human Rights Law Review* (2012), 654, 658

3. Η πολιτική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης

Κρίνοντας από τη συχνότητα με την οποία αναφέρεται στα έγγραφα της Ε.Ε., η αλληλεγγύη θεωρείται ακρογωνιαίος λίθος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι αναφορές στην αλληλεγγύη είναι πολλές και ποικίλες.

Η ανάπτυξη της ΕΚ/ΕΕ είναι ένα μοναδικό έργο ολοκλήρωσης που δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς πρωτοφανή διεθνή αλληλεγγύη, τόσο από άποψη κοινών συμφερόντων και αξιών όσο και αυξανόμενη συμπάθεια μεταξύ των εταίρων. Ξεκίνησε ως πολιτικό έργο που πραγματοποιήθηκε με οικονομικά μέσα στο πλαίσιο της υπερεθνικής κοινότητας. Ωστόσο, η «διάχυση» της οικονομικής ολοκλήρωσης στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας που προβλέπεται από τη λειτουργιστική και νεο-λειτουργιστική θεωρία έχει γίνει αργά και εν μέρει.

Το πρώτο άρθρο της Συνθήκης της Λισαβόνας αναφέρει την αλληλεγγύη ως μια από τις «κοινές» της Ε.Ε. αξίες. Σε άλλα μέρη της Συνθήκης παρουσιάζονται η «αμοιβαία αλληλεγγύη» και η δίκαιη κατανομή των ευθυνών ως αρχές που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών στους τομείς του εξωτερικής πολιτικής και της ασφάλειας και του τομέα ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Η «ρήτρα αμοιβαίας υπεράσπισης» του άρθρου 42.7 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση απαιτεί από τα κράτη μέλη να συνεργάζονται σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης, ενώ η «ρήτρα αλληλεγγύης», που περιέχεται στο άρθρο 222 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διατυπώνει ρητή απαίτηση προς τα κράτη μέλη να βοηθήσουν το ένα το άλλο σε περίπτωση τρομοκρατικών επιθέσεων, φυσικών ή ανθρωπογενών καταστροφών⁴⁵.

Οι τρεις βασικές αξίες στις οποίες βασίζεται η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου, σε συνδυασμό με μια οικονομία της αγοράς που έχει επίσης κοινωνικό και περιβαλλοντικό υπόβαθρο. Σε αυτές οι αρχές έχουν γίνει επανειλημμένα επίκληση στις συνθήκες της ΕΚ και της ΕΕ

---

⁴⁵ Sara Myrdal and Mark Rhinard, 'The European Union's Solidarity Clause: Empty Letter or Effective Tool? An Analysis of Article 222 of the Treaty on the Functioning of the European Union'. Occasional Papers. Swedish Institute of International Affairs, 2, 2010.

και σε έγγραφα. Είναι κυρίως, αν και όχι αποκλειστικά, ευρωπαϊκής καταγωγής, και οι φωτισμένοι Ευρωπαίοι έπρεπε να πολεμήσουν γι' αυτές για αιώνες.

Η αλληλεγγύη είναι ένας όρος και μια έννοια που μπορεί να βρεθεί στα σχετικά ΕΚ/ΕΕ όργανα από την αρχή. Πιο συγκεκριμένα, ήδη η συνθήκη του 1951 για τη σύσταση της ΕΚΑΧ αναφέρει ήδη στο προοίμιό της ότι η Ευρώπη μπορεί να οικοδομηθεί μόνο με ενοποίησης δράσεις που δημιουργούν πραγματική αλληλεγγύη. Είναι ενδιαφέρον ότι η συνθήκη του 1957 για την ίδρυση της ΕΟΚ δεν αναφέρεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών αλλά στην αλληλεγγύη που δεσμεύει την Ευρώπη και τις υπερπόντιες χώρες και την επιθυμία να διασφαλιστεί η ανάπτυξη της ευημερίας τους.

Το προοίμιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ του 1992 η ΣΕΕ διακηρύσσει την επιθυμία των συμβαλλομένων μερών να εμβαθύνουν την αλληλεγγύη μεταξύ των λαών τους σεβόμενοι την ιστορία, τον πολιτισμό και τις παραδόσεις τους. Το άρθρο Α παράγραφος 3 της συνθήκης επιφορτίζεται με την ΕΕ να οργανώνει, κατά τρόπο που να δείχνει συνέπεια και αλληλεγγύη, τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών και μεταξύ των λαών τους. Αυτές οι αρχές επαναλαμβάνονται στο προοίμιο και στο άρθρο 1 παράγραφος 3 της ΣΕΕ του Άμστερνταμ του 1997.

Επιπλέον, η αρχή της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 παράγραφος 3 της Συνθήκης του Άμστερνταμ του 1997 για τη θέσπιση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΤΕC). Επιπλέον, το προοίμιο αυτής της συνθήκης ζητεί τη μείωση των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων περιφέρειες και η υστέρηση των μειονεκτικών περιοχών. Όπως και στη προαναφερθείσα ιδρυτική συνθήκη ΕΟΚ του 1957, το προοίμιο της ΣΕΕ στο Άμστερνταμ επεκτείνει την έννοια της αλληλεγγύης στην Ένωση στις σχέσεις με υπερπόντιες χώρες, των οποίων η βιώσιμη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και μια εκστρατεία κατά της φτώχειας τους πρέπει να προωθηθούν. Αυτές οι αρχές επαναδιατυπώνονται στη ΣΕΕ της Λισαβόνας και στη Συνθήκη για η Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) που υπογράφηκε στην πορτογαλική πρωτεύουσα στις 13 Δεκεμβρίου 2007.

Η αλληλεγγύη είναι γόνιμη, αλλά είναι επίσης διαφορούμενη και αμφισβητούμενη. Η αλληλεγγύη φέρεται να υποστηρίζει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και προωθεί και διατηρεί την κοινωνική ισότητα εντός των κρατών. Αναφέρεται ως μια πτυχή της κοινωνικής πολιτικής, της πολιτικής ασφάλειας και ως μηχανισμός κρίσης της νομισματικής ένωσης και μηχανισμός διαχείρισης της βιώσιμης ολοκλήρωσης

μετά την κρίση. Οι περισσότερες διατάξεις αλληλεγγύης στην ΕΕ έχει διακυβερνητικό χαρακτήρα. Άλλα αφήνονται στη διακριτική ευχέρεια των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων.

Σε αμιγώς πολιτικό επίπεδο, η αλληλεγγύη αφορά τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών. Η αλληλεγγύη βασίζεται στην αμοιβαιότητα και μοιάζει με κοινό ασφαλιστήριο συμβόλαιο η οποία επεκτείνεται και στην ασφάλεια. Οι πόλεμοι στα Βαλκάνια τη δεκαετία του 1990, η σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια των βοοειδών στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, οι πλημμύρες στην Κεντρική Ευρώπη το 2002 και τις τρομοκρατικές βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη στις 11 Μαρτίου 2004 και στο Λονδίνο στις 7 Ιουλίου 2005 είναι όλες κρίσεις που επισήμαναν τη διεπαφή εξωτερικής και εσωτερικής ασφάλειας. Υποθέτοντας ότι η επίθεση στη Μαδρίτη αποτελούσε κρίση ασφάλειας για την Ευρωπαϊκή Ένωση και πραγματοποιήθηκε από τρομοκράτες ως «αντίδραση» στη συμμετοχή της Ισπανίας στο Ιράκ το 2003 πόλεμο, ήταν η επίθεση ζήτημα εσωτερικής ή εξωτερικής ασφάλειας της ΕΕ; Είναι σαφές ότι είναι δύσκολο να γίνει διάκριση μεταξύ των δύο πτυχών της ασφάλειας. Η στενή διασύνδεση εξωτερικής και εσωτερικής ασφάλειας δεν οφείλεται μόνο στη «δια-ο ριακός χαρακτήρας απειλών και κρίσεων, αλλά αντικατοπτρίζεται επίσης στην πρόσφατη πολ-τόσο σε επίσημο όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ασφάλεια του 2003 Η στρατηγική δηλώνει ότι «οι εσωτερικές και εξωτερικές πτυχές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες

4. Η εσωτερική και εξωτερική πτυχή της αρχής της αλληλεγγύης

Στον ευρωπαϊκό χώρο, η αρχή της αλληλεγγύης διαχέεται σε ολόκληρη την ενωσιακή έννομη τάξη, τόσο ως αξία όσο και ως στόχος της ΕΕ. Στο πεδίο του ασύλου, της μετανάστευσης και των συνόρων οι πολιτικές της ΕΕ δια μέσου των θεσμικών της οργάνων καθώς και οι επιμέρους εθνικές πολιτικές των κρατών-μελών διέπονται από την αρχή της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής ευθυνών/βαρών (άρθρο 80 ΣΛΕΕ). Ειδικότερα, διακρίνεται μια εσωτερική και μια εξωτερική πτυχή/διάστασης της εν λόγω αρχής.

Ως προς την εσωτερική διάσταση της αλληλεγγύης, οι εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές θα πρέπει να ασκούνται με πνεύμα συνευθύνης και να κατατείνουν στη διαμόρφωση μιας κοινής πολιτικής στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης και

των συνόρων, λαμβάνοντας υπόψη κάθε φορά το συλλογικό συμφέρον της Ένωσης και τις ιδιαιτερότητες κάθε κράτους μέλους. Ως προς την εξωτερική διάσταση της αλληλεγγύης, προτάσσεται η ανάγκη διαμόρφωσης μιας όλο και περισσότερο στενής σφαιρικής και δίκαιης σύμπραξης των κρατών μελών της Ένωσης με τις (τρίτες) χώρες καταγωγής και διέλευσης, με ιδιαίτερη έμφαση στη συνέργεια μεταξύ μετανάστευσης και ανάπτυξης.

Κεφάλαιο Β . Η εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης

5. Η εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης γενικότερα

Η αλληλεγγύη φαίνεται να είναι μια αρχή στην οποία όλοι συμφωνούν για την ύπαρξη και τη σημασία της, αλλά όταν πρόκειται για την πραγματική εφαρμογή και τον ορισμό της, είναι διφορούμενη⁴⁶. Η Συνθήκη δεν ορίζει την αλληλεγγύη και οι απόψεις στη βιβλιογραφία διαφέρουν ως προς το νόημα και την αξία της⁴⁷. Ωστόσο, φαίνεται να υπάρχει συμφωνία ότι η αλληλεγγύη αφορά κοινά συμφέροντα και στόχους και ότι υπάρχει μια μορφή κοινής ευθύνης⁴⁸. Κατά τον Hipold, επομένως, η βάση της αλληλεγγύης διαμορφώνεται από την έννοια της αμοιβαιότητας. Ο Monar αναφέρεται επίσης στην αμοιβαία υποστήριξη μεταξύ των κρατών μελών κατά τον ορισμό της αλληλεγγύης με τη βασική της έννοια.

Η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ επιβάλλεται κυρίως σε περιόδους κρίσης, όπως και τώρα κατά την πανδημία του Covid-19. Φαίνεται ότι η αλληλεγγύη δεν έχει ένα μονοσήμαντο νόημα, αλλά ότι η σημασία και η αξία της εξαρτώνται από τον τομέα πολιτικής της ΕΕ. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι τα στοιχεία της αμοιβαιότητας και του αλτρουισμού βρίσκονται στον πυρήνα της αξίας. Στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς, η αρχή δεν αναφέρεται στις ειδικές διατάξεις της Συνθήκης για τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Ωστόσο, η αλληλεγγύη και η ιδέα πίσω από αυτήν μπορούν να επιβληθούν μέσω της αρχής της πίστης κατά την έννοια του άρθρου 4 παράγραφος 3 της ΣΕΕ. Η αντίδραση της Ένωσης και των κρατών μελών στο ξέσπασμα του Covid-19 δείχνει πώς αντανakλάται η αλληλεγγύη κατά τη διάρκεια κρίσεων.

Η μελέτη των πρόσφατων ενεργειών φαίνεται να επιβεβαιώνει το συμπέρασμα ότι η αλληλεγγύη εντός της ενιαίας αγοράς είναι μάλλον μια πολιτική φιλοδοξία, η οποία

---

⁴⁶ A Grimmel, 'Solidarity in the European Union: fundamental value or "empty signifier"' in A Grimmel, S My Giang (eds) *Solidarity in the European Union: A fundamental value in crisis* (Springer 2017), 162.

⁴⁷ I Domurath, 'The three dimensions of solidarity in the EU legal order: limits of the judicial and legal approach' (2013) 35 *Journal of European Integration* 459, 460

⁴⁸ Hipold (n 13), 262; M Kotzur, 'Solidarity as a legal concept', in A Grimmel, S My Giang (eds) *Solidarity in the European Union: A fundamental value in crisis* (Springer 2017), 40; Casolari (n 4), 67.

δεν είναι νομικά δεσμευτική ή εκτελεστή από μόνη της. Ωστόσο, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι αυτό απαιτεί αλλαγή, καθώς από την τρέχουσα πανδημία προκύπτει ότι η αλληλεγγύη είναι ζωτικής σημασίας για την ανθεκτικότητα της εσωτερικής αγοράς σε περιόδους κρίσης. Η αρχή της πίστης μπορεί πράγματι να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο εδώ και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επιβολή των στόχων της αλληλεγγύης, δεδομένου ότι από την τρέχουσα πανδημία προκύπτει ότι η αλληλεγγύη είναι ζωτικής σημασίας για την ανθεκτικότητα της εσωτερικής αγοράς σε περιόδους κρίσης.

Η αλληλεγγύη φαίνεται να επιβάλλεται κυρίως σε περιόδους κρίσης, όπως, για παράδειγμα, κατά την κρίση της Ευρωζώνης και την προσφυγική κρίση⁴⁹. Κατά τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης Covid-19, η ΕΕ καλεί και πάλι για αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών για την καταπολέμηση της πανδημίας⁵⁰. Η παγκόσμια αλληλεγγύη αναφέρεται επίσης ως αξία που βρίσκεται στη βάση της στρατηγικής για τα εμβόλια⁵¹. Ωστόσο, στην αρχή της επιδημίας του κορωνοϊού, φαινόταν ότι μόνο εθνικά, μονομερή μέτρα ελήφθησαν από τα κράτη μέλη, κυρίως για την προστασία των πολιτών και των αγορών τους. Η Ένωση επικρίθηκε για την έλλειψη κοινής ευρωπαϊκής προσέγγισης από τους μελετητές. Αργότερα, η ΕΕ ανήγγειλε ολοένα και περισσότερο διαφορετικά μέτρα, με στόχο να καθιερώσει μια τέτοια συντονισμένη προσέγγιση, κυρίως με την έκδοση διαφορετικών πράξεων μαλακού δικαίου⁵².

6. Η εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης σε εδαφικά και πολιτικά ζητήματα

Αν και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση βρίσκεται σε εξέλιξη και η ΕΕ έχει στη διάθεσή της ουσιαστικές πολιτικές και εργαλεία, μεταξύ άλλων όσον αφορά την αλληλεγγύη, ήταν πρώτα και κύρια το γεωπολιτικό πλαίσιο που οδήγησε τις ευρωπαϊκές χώρες να ενωθούν, προκειμένου να εδραιωθεί η ειρήνη και επειδή «η ενότητα είναι δύναμη».

⁴⁹ B Beutler, 'Solidarity in the EU: A critique of solidarity and of the EU' in A Grimmel & S My Giang (eds), *Solidarity in the European Union: A fundamental value in crisis* (Springer 2017), 21.

⁵⁰ Commission, 'Coordinated economic response to the Covid-19 Outbreak', COM (2020) 112 final, 1

⁵¹ Commission, 'Coronavirus: Commission unveils EU vaccines strategy' (Press Release 17 June 2020)

⁵² O Stefan, 'Covid-19 soft law: voluminous, effective, legitimate? A research agenda' (2020) 5 *European Papers* 663, 663

Από αυτή την άποψη, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση γνώρισε τρεις ιδρυτικές στιγμές⁵³: μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης έπρεπε να αποτρέψουν τη σοβιετική απειλή και να οργανώσουν την ανοικοδόμησή τους, με την υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών. μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, όταν τα κράτη μέλη αποφάσισαν να εμβαθύνουν την ένωσή τους, ιδίως με την εισαγωγή του ευρώ, και να ξεκινήσουν την «επανένωση» της ηπείρου βάσει διαδοχικών διευρύνσεων. Τέλος, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2010, όπου οι Ευρωπαίοι αντιμετώπισαν μια σειρά από κρίσεις (οικονομικές, μεταναστευτικές, Brexit) που έθεσαν σε κίνδυνο την ενότητά τους, αλλά που τελικά οδήγησαν σε σημαντική πρόοδο.

Η συμβολική προσθήκη «ρητρών αλληλεγγύης» για την αντιμετώπιση κρίσεων στη Συνθήκη της Λισαβόνας αποτελεί απόδειξη της ύπαρξης μιας άλλης μορφής αλληλεγγύης. Αυτή η αλληλεγγύη πιθανώς συνδέεται με το καθεστώς του κράτους μέλους, το οποίο συνεπάγεται την ανταλλαγή κοινών αξιών αλλά και το καθήκον, τουλάχιστον θεωρητικά, να επιδεικνύει αμοιβαία βοήθεια και συνεργασία απέναντι σε κρίσεις διαφόρων ειδών. Αυτή η αλληλεγγύη μπορεί να περιγραφεί ως η μηχανική συνέπεια της συμμετοχής στην ΕΕ, η οποία ακριβώς τίθεται συχνά υπό αμφισβήτηση όταν πρόκειται να μετατραπεί σε απτές πράξεις.

Αυτή η υποχρεωτική αλληλεγγύη είναι χαρακτηριστική της «de facto αλληλεγγύης» που προκύπτει από τα «συγκεκριμένα επιτεύγματα» που αναφέρονται στη Διακήρυξη Schuman. Επειδή τα συγκεκριμένα επιτεύγματα όπως η ευρωζώνη, ο χώρος Σένγκεν ή η ασφάλεια των Ευρωπαίων έχουν τεθεί σε κίνδυνο την τελευταία δεκαετία, δημιουργήθηκαν επειγόντως εργαλεία για την εφαρμογή αυτής της de facto αλληλεγγύης. Και επειδή αυτή η δημιουργία δεν προβλεπόταν στις ευρωπαϊκές συνθήκες, οδήγησε σε ζωντανές πολιτικές συζητήσεις, όπως στην περίπτωση της κρίσης του κορωνοϊού.

Η πρωτοβουλία που οδήγησε στην ΕΠΑΑ ανελήφθη από τη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο με φόντο την αποτυχία των ευρωπαϊκών κρατών να σταματήσουν την «εθνοκάθαρση» της αλβανικής πλειοψηφίας στο Κοσσυφοπέδιο από τις Σέρβικες

---

⁵³ Bertoncini Yves, " Le Congrès de la Haye et l'Europe d'aujourd'hui : deux moments fondateurs ", Collège d'Europe, May 2018

δυνάμεις χωρίς τη βοήθεια των ΗΠΑ⁵⁴. Σε μια σύνοδο κορυφής που πραγματοποιήθηκε στο Saint Malo στις 3-4 Δεκεμβρίου 1998, οι πολιτικοί ηγέτες των δύο κύριων στρατιωτικών δυνάμεων εντός της ΕΕ πίεσαν για μια στρατιωτική ικανότητα διαχείρισης κρίσεων εντός της Ένωσης. Ένα χρόνο αργότερα, στο συνάντηση στη φινλανδική πρωτεύουσα στις 10-11 Δεκεμβρίου 1999, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε τον λεγόμενο Πρωταρχικό Στόχο του Ελσίνκι 2003. Επιτεύχθηκε συμφωνία για μια (σχετικά) δύναμη ταχείας αντίδρασης 50.000 έως 60.000 στρατευμάτων ως το κύριο μέσο της νέας ΕΠΑΑ.

Με γνώμονα την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας που υιοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Συμβούλιο στις 12 Δεκεμβρίου 2003, η ΕΕ δρομολόγησε περισσότερες από 20 ΕΠΑΑ δράσεις από το 2003, όχι μόνο στην Ευρώπη και τη γειτονιά της, αλλά και στην Υποσαχάρια Αφρική και την Ινδονησία.

---

⁵⁴ Deighton A., "The European Security and Defence Policy", *Journal of Common Market Studies* 40 (2002), 719

Κεφάλαιο Γ. Case Study: Η περίπτωση της Κύπρου

7. Το παρόν της Κύπρου στην ΕΕ

Το βόρειο τμήμα της Κύπρου έχει ένα ιδιότυπο καθεστώς σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμη και όταν έρχεται *de facto* πιο κοντά στην Τουρκία, παραμένει *de jure* μέρος της ΕΕ. Το Πρωτόκολλο 10 της Συνθήκης Προσχώρησης του 2003 αναφέρεται στο βόρειο τμήμα της Κύπρου ως «περιοχές της [Κυπριακής Δημοκρατίας] στις οποίες η κυβέρνηση . . . δεν ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο». Έτσι, ενώ είναι επίσημα μέρος της ΕΕ, το κοινοτικό κεκτημένο αναστέλλεται εκτός και έως ότου επανενωθεί το νησί⁵⁵.

Τα τουρκοκυπριακά θεσμικά όργανα δεν θεωρούνται επίσημοι εταίροι της ΕΕ. Ωστόσο, Τουρκοκύπριοι άτομα (με εξαίρεση τους εποίκους από την τουρκική ηπειρωτική χώρα) έχουν την υπηκοότητα της ΕΕ από το 2004. Τουλάχιστον 100.000 από αυτούς έχουν λάβει διαβατήρια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Δεν υπάρχει κανένα ταμπού ενάντια σε κάτι τέτοιο, όπως στην Αμπχαζία. Ωστόσο, αυτή η επιλογή δεν είναι ανοιχτή σε Τούρκους εποίκους μετά το 1974 ή ακόμα και σε ορισμένους που έχουν έναν Τουρκοκύπριο γονέα και έναν άλλο από την ηπειρωτική χώρα.

Η ΕΕ εξακολουθεί να είναι ένα ελκυστικό μοντέλο για πολλούς Τουρκοκύπριους, ωστόσο μετά την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ το 2004, ουσιαστικά χωρίς το βόρειο τμήμα του νησιού, η δημοκρατία έχει ασκήσει βέτο σε πολλούς τύπους εμπλοκής της ΕΕ με τον Βορρά. Αυτό εξοργίζει πολλούς Τουρκοκύπριους που λένε ότι ψήφισαν υπέρ ενός ευρωπαϊκού μέλλοντος στο δημοψήφισμα του 2004. Ταυτόχρονα, οι φιλοδοξίες της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ έχουν ξεθωριάσει, τερματίζοντας θετικές παράλληλες τροχιές από προστάτες και πελάτες.

Το 2004, η ΕΕ είχε μεγαλύτερες φιλοδοξίες για τη βόρεια Κύπρο και ξεκίνησε τρεις πρωτοβουλίες για την ενσωμάτωσή της στον οικονομικό χώρο της Ευρώπης: Κανονισμός για το άμεσο εμπόριο, κανονισμός για την οικονομική βοήθεια και κανονισμός για την πράσινη γραμμή. Τα δύο πρώτα ξεκίνησαν προσηκτικά, στις 26 Απριλίου 2004, δύο ημέρες μετά τα δημοψηφίσματα για το Σχέδιο Ανάν και πέντε ημέρες πριν από την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε. Στη δήλωσή του,

---

⁵⁵ Ker-Lindsay James, *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know* (Οξφόρδη: Oxford University Press, 2011), 55.

το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δήλωσε: «Η τουρκοκυπριακή κοινότητα εξέφρασε τη σαφή επιθυμία της για ένα μέλλον εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Συμβούλιο είναι αποφασισμένο να θέσει τέλος στην απομόνωση της τουρκοκυπριακής κοινότητας και να διευκολύνει την επανένωση της Κύπρου ενθαρρύνοντας την οικονομική ανάπτυξη της τουρκοκυπριακής κοινότητας»⁵⁶.

Ο κανονισμός για το άμεσο εμπόριο προοριζόταν να διέπει το άμεσο εμπόριο μεταξύ του βόρειου τμήματος του νησιού και της ΕΕ. Το προσχέδιο πρότασης ορίζει όρους για ένα «προτιμησιακό καθεστώς ώστε τα τουρκοκυπριακά προϊόντα να μπορούν να εισέλθουν στην τελωνειακή επικράτεια της ΕΕ». Αυτό θα συνέβαινε μέσω απευθείας εμπορίου από την Αμμόχωστο στη βόρεια Κύπρο. Ωστόσο, η ελληνοκυπριακή πλευρά το θεώρησε ως αναγνώριση της ΤΔΒΚ «κατ' υπονοούμενα» και εμπόδισε το πέρασμά της στις Βρυξέλλες. Ένας Ελληνοκύπριος ειδικός, ο Φίλιππος Σαββίδης, είπε ότι εάν εφαρμοστεί ο κανονισμός θα δημιουργούσε μια «Ταϊβάν στη Μεσόγειο»⁵⁷.

Το 2006, η ΕΕ ενέκρινε τον Κανονισμό Οικονομικής Βοήθειας, ο οποίος ξεκίνησε σε συμφωνία με τον Κανονισμό για το Άμεσο Εμπόριο, αλλά μόνο μετά από πολλές αντιρρήσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας. Κατάρτισε ένα πρόγραμμα βοήθειας με πέντε στόχους. Τα μεγαλύτερα ποσά διατέθηκαν για την ανάπτυξη και την αναδιάρθρωση των υποδομών. Ένα άλλο πρόγραμμα επικεντρώθηκε στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη ευρύτερα. Ένα τρίτο επικεντρώθηκε σε ζητήματα γύρω από τη σύγκρουση, τη χρηματοδότηση μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, την αποναρκοθέτηση και τον εντοπισμό αγνοουμένων. Ένα τέταρτο χρηματοδότησε μια ενημερωτική εκστρατεία για την ΕΕ. Τελευταία, αλλά όχι ασήμαντα χρήματα, διατέθηκαν για την προετοιμασία των Τουρκοκυπρίων για την εφαρμογή του κεκτημένου.

Ο Κανονισμός για την Πράσινη Γραμμή είχε ήδη προετοιμαστεί για τη διαχείριση του εμπορίου μέσω ντε φάκτο κλειστών συνόρων εντός επικράτειας της ΕΕ. Στόχευε στην αναζωογόνηση του ενδονησιωτικού εμπορίου, το οποίο είχε μειωθεί κατακόρυφα με την πάροδο των ετών και προκάλεσε το εμπόριο του βορρά της Κύπρου κυρίως με την Τουρκία. Αυτοί οι δύο τελευταίοι κανονισμοί εγκρίθηκαν σε πιο περιορισμένο από ό,τι

---

⁵⁶ "Turkish Cypriot Community," European Commission, accessed October 31, 2018, https://ec.europa.eu/cyprus/about-us/turkish-cypriots_en.

⁵⁷ "The European Union Dimension" in "Foreign Affairs – Second Report," UK House of Commons, February 1, 2005,

αναμενόταν το 2004. Ο Κανονισμός για την Πράσινη Γραμμή λειτουργεί κυρίως για μεμονωμένους αγοραστές που πηγαίνουν πέρα δώθε κατά μήκος της γραμμής. Η κίνηση ήταν κυρίως, αλλά όχι πάντα, από βορρά προς νότο, με τους Τουρκοκύπριους να πηγαίνουν νότια για να αγοράσουν καταναλωτικά αγαθά και είδη παντοπωλείου που δεν μπορούν να προμηθευτούν στην επικράτειά τους. Ωστόσο, το εμπόριο μεγαλύτερης κλίμακας δεν είναι δυνατό, καθώς ο νότος έχει απαγορεύσει τα τουρκοκυπριακά φορτηγά λόγω μιας συνεχιζόμενης διαμάχης σχετικά με την αδειοδότηση και την ασφάλισή τους⁵⁸.

Ένα μεγάλο συμβολικό ζήτημα έχει δημιουργηθεί λόγω πολιτικών διαφωνιών. Το εθνικό τυρί της Κύπρου, γνωστό ως χαλούμι από τους Έλληνες και χελίμι από τους Τούρκους, έχει ελαστική υφή, παρασκευάζεται παραδοσιακά από πρόβειο ή κατσικίσιο γάλα και συχνά τρώγεται ψητό ή τηγανητό. Αυτό το τυρί είναι μια από τις μεγαλύτερες εξαγωγές και από τις δύο πλευρές του νησιού και η παραγωγή εκτιμάται ότι αξίζει 100 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο στο νότο και 30 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο στο βορρά⁵⁹.

Τον Ιούλιο του 2014, η Κυπριακή Δημοκρατία ζήτησε μονομερώς στην ΕΕ να εξασφαλίσει το καθεστώς προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (ή ΠΟΠ) για το χαλούμι. Αυτό θα έδινε στο τυρί το ίδιο καθεστώς με άλλα εμβληματικά ευρωπαϊκά προϊόντα διατροφής, όπως η σαμπάνια, η παρμεζάνα ή το τυρί Stilton, τα οποία προστατεύονται από το νόμο ως μοναδικά προϊόντα από μια συγκεκριμένη περιοχή (για να εμποδίσουν τους μη αυθεντικούς ανταγωνιστές από αλλού). Οι Τουρκοκύπριοι αντιτάχθηκαν έντονα στην κίνηση, λέγοντας ότι ο έλλημός τους άξιζε και το καθεστώς ΠΟΠ. Οι Ευρωπαίοι διαπραγματευτές αποδέχθηκαν το επιχείρημά τους. Η ΕΕ προσπάθησε να μετατρέψει τις διαπραγματεύσεις για το τυρί σε ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις καλώντας για κοινή αίτηση και από τις δύο κοινότητες.

Τον Ιούλιο του 2015, μετά από ένα γεύμα με Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους ηγέτες, ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ δήλωσε ότι το ζήτημα έχει επιλυθεί. Στις 28 Ιουλίου, η Επιτροπή ανακοίνωσε περισσότερες λεπτομέρειες για αυτό που αποκάλεσε «προσωρινή λύση εν αναμονή της επανένωσης

---

⁵⁸ Mete Hatay, Julia Kalimeri, and Fiona Mullen, "Intra-island Trade in Cyprus: Obstacles, Oppositions and Psychological Barriers," PRIO Cyprus Center, 2008, <https://www.prio.org/Publications/Publication/?x=7287>.

⁵⁹ İpek Özerim and John Oakes, "Hellim Wars," T-Vine, October 8, 2015, <http://www.t-vine.com/hellim-wars/>.

της Κύπρου», χαιρετίζοντας τη συμφωνία ως σύμβολο δικοινοτικής συνεργασίας προς μια διευθέτηση⁶⁰. Ένας διεθνής οργανισμός πιστοποίησης Veritas θα επιθεωρήσει την παραγωγή χαλλουμιού/ελλιμιού και θα πιστοποιούσε ότι το τυρί πληρούσε τα κατάλληλα υγειονομικά πρότυπα. Οι Βρυξέλλες θα παράσχουν τεχνική βοήθεια στους παραγωγούς στο βορρά για να διασφαλίσουν ότι τα πρότυπά τους πληρούν τα κριτήρια της ΕΕ. Και θα υπάρξει μια τροποποίηση στον Κανονισμό της Πράσινης Γραμμής, που θα επιτρέπει στους Τουρκοκύπριους να εξάγουν ελλιμί μέσω του Νότου.

Ωστόσο, λίγο αργότερα, η Κυπριακή Δημοκρατία κατέθεσε τέσσερις ενστάσεις στις Βρυξέλλες. Η κυπριακή κυβέρνηση θα απαιτούσε όλες οι εξαγωγές να περνούν από την Πράσινη Γραμμή — επί του παρόντος μεγάλο μέρος του τυριού εξάγεται στην Τουρκία και τη Μέση Ανατολή μέσω του βόρειου λιμανιού της Αμμοχώστου. Και αντέτεινε ότι ένα ξεχωριστό καθεστώς ποιοτικών επιθεωρήσεων για τον Βορρά θα «παραβίαζε την κυριαρχία [της Κύπρου]».

Παρά τις αποτυχίες όπως αυτές, οι Βρυξέλλες παραμένουν ισχυρός παράγοντας στη βόρεια Κύπρο. Ο Κανονισμός για την Οικονομική Βοήθεια έδωσε στην ΕΕ έναν μεγάλο προϋπολογισμό για να δαπανήσει στο βόρειο τμήμα του νησιού, διαθέτοντας 449 εκατομμύρια ευρώ για την τουρκοκυπριακή κοινότητα μεταξύ 2006 και 2016. Ωστόσο, λειτουργεί επίσης υπό πολιτικούς περιορισμούς, λόγω των ελληνοκυπριακών ανησυχιών για την αναγνώριση θέματα.

Αυτό εμποδίζει την ΕΕ να χρησιμοποιήσει την προτιμώμενη μέθοδο ανάπτυξης ικανοτήτων: τις συμβάσεις αδελφοποίησης, στις οποίες απασχολούνται εταίροι με την κατάλληλη τεχνογνωσία από τα κράτη της ΕΕ στην περιοχή. Και το γεγονός ότι η ΕΕ δεν μπορεί να συνεργαστεί άμεσα με τις τουρκοκυπριακές de facto αρχές αποτελεί ακόμη μεγαλύτερη πρόκληση. Επιπλέον, μετά την αποτυχία των ειρηνευτικών συνομιλιών του 2017, η ad hoc επιτροπή που είχε δημιουργηθεί για την προετοιμασία της Βόρειας Κύπρου για το κεκτημένο ανεστάλη. Οι Ελληνοκύπριοι ισχυρίστηκαν ότι το έργο της επιτροπής συνδέεται άμεσα με τη «συνέχιση των διαπραγματεύσεων», ενώ η τουρκοκυπριακή πλευρά είπε ότι η εργασία δεν απαιτεί τέτοιους όρους.

Έτσι, ελάχιστη δουλειά έχει γίνει για τη δημιουργία ικανοτήτων για την προετοιμασία της βόρειας Κύπρου για το κεκτημένο, και πολλά έργα έχουν υποφέρει λόγω κακής

---

⁶⁰ “Cyprus ‘Χαλλουμί’ (Halloumi)/‘Hellim’ Cheese Set to Receive Protected Designation of Origin Status,” European Commission, July 28, 2015, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5448_en.htm.

εφαρμογής. Ο υψηλός κύκλος εργασιών στις τουρκοκυπριακές κυβερνήσεις επιτείνει το πρόβλημα, με συχνές εκλογές και de facto αξιωματούχους ευάλωτους στη διαφθορά και την έλλειψη κατάρτισης. Αυτό οδηγεί σε έναν φαύλο κύκλο όπου η υπάρχουσα ικανότητα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σωστά και δεν μπορεί να οικοδομηθεί νέα χωρητικότητα—εκτός φυσικά από το κράτος προστάτη, την Τουρκία.

8. Η ρεαλιστική περίπτωση της Κύπρου

Πολλοί παρατηρητές αναρωτήθηκαν αν θα ήταν σοφότερο να αφήσουν το νησί εκτός ΕΕ, εφόσον δεν είχε καταφέρει να ξεπεράσει το πρόβλημά του. Στην πραγματικότητα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και μετά το Συμβούλιο ήταν γρήγορα παραδέχτηκαν ότι η επανένωση ως προϋπόθεση θα είχε οδηγήσει στην επ' αόριστον αναβολή της ένταξης, δεδομένης της στάσης της Τουρκίας. Οπότε η ΕΕ αναγνώρισε σιωπηρά ότι το νησί όχι μόνο ήταν διαιρεμένο, αλλά ότι ήταν επίσης κατελιμμένο. Η άρνηση στην εισδοχή της Κύπρου ισοδυναμούσε με επιβράβευση του επιτιθέμενου και θα έδινε σε τρίτη χώρα, δηλαδή στην Τουρκία, το δικαίωμα αρνησικυρίας στη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία, σύμφωνα με τη Συνθήκη, μόνο ένα κράτος μέλος επιτρέπεται να κάνει.

Ως εκ τούτου φάνηκε λογικό να ικανοποιηθεί το αίτημα του νησιού, εξετάζοντας ότι η έναρξη της διαδικασίας προσχώρησης θα διευκόλυνε επίσης μια λύση, δεδομένης της προθυμίας της Τουρκίας να γίνει υποψήφια. Αυτό το στοίχημα ήταν μη ρεαλιστικό: θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί ότι η Άγκυρα θα έβρισκε σε αυτό έναν έντιμο τρόπο να την απαλλάξει από ένα πρόβλημα που έχει απομονώσει τη χώρα για δεκαετίες και φέρνοντάς το πιο κοντά στην Ε.Ε⁶¹.

Εάν η Κύπρος ήταν η μόνη χώρα που διαπραγματευόταν την ένταξή της, θα μπορούσε να αναμενόταν τα κράτη μέλη που δεν ήθελαν ένα διαιρεμένο νησί θα είχαν θέσει τις προϋποθέσεις τους. Αλλά στη διαδικασία που ξεκίνησε με 6 χώρες το 1998, οι οποίες έγιναν 12 το 2000 αποδείχτηκε πιο δύσκολο, καθώς η κυπριακή υποψηφιότητα πάντα ερχόταν στην σε ότι αφορά τον αριθμό των κεφαλαίων που είχαν ολοκληρωθεί. Τέλος, η Συνθήκη Προσχώρησης είναι μοναδική, θα ήταν δυνατόν να ζητηθεί από τον ελληνικό κοινοβούλιο να επικυρώσει μια συμφωνία που δεν θα περιλάμβανε την καλύτερη έτοιμη υποψήφια χώρα; Για το λόγο αυτό τον Δεκέμβριο του 1999 η Σύνοδος

---

⁶¹ David Hannay, p. 18 in *Cyprus, The Search for a Solution*, I.B. Tauris, London & New York, 2007

Κορυφής του Ελσίνκι αποφάσισε ότι η Κύπρος πρέπει να ενταχθεί στην ΕΕ, έστω και ελλείψει πολιτικής διευθέτησης⁶².

Η αδράνεια της τουρκικής πλευράς και οι παράλογες απαιτήσεις του «Προέδρου» της Βόρειας Κύπρου⁶³, που αρνήθηκε να έρθει σε επαφή με την ΕΕ τηλεφωνώντας για την προηγούμενη αναγνώριση του ψευδοκράτους του, έπαιξε επίσης ρόλο. ΟΧΙ

Η Τουρκία δεν ήθελε ισορροπημένες διαπραγματεύσεις για την Κύπρο, αλλά ούτε και κατάλαβε ποια είναι η «μέθοδος προσχώρησης» που βασίζεται στα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Το τελικό αποτέλεσμα, δηλαδή η είσοδος στην ΕΕ ενός νησιού που κυβερνάται από μια κυβέρνηση που μόνη της αρνείται να αναγνωρίσει και την αναβολή της εφαρμογή, είναι εν μέρει δική της δουλειά.

Για την Claire Palley⁶⁴, το σχέδιο Ανάν είναι «μια εξαιρετική εγκατάλειψη των βασικών αρχών από τους πιο υπεύθυνους Επιτρόπους και παραβίαση των συμπερασμάτων της Σεβίλλης. Με το να μην κάνουν απολογισμό διδαγμάτων από το παρελθόν, ιδιαίτερα από την αποτυχία του Συντάγματος του 1960, οι συντάκτες του σχεδίου έδωσαν στην ΕΕ ένα δηλητηριασμένο δισκοπότηρο: δεν ήταν απαραίτητο να υπάρχει σημαντική θεσμική εμπειρία για να προβλεφθούν τις ανυπέβλητες διαφορές μεταξύ των δύο τμημάτων του νησιού, που θα είχαν διαταράξει τη λειτουργία της ΕΕ, όπου μετράει η φωνή κάθε χώρας.

Τέλος, αρκετές διατάξεις εισήχθησαν στην τελική έκδοση του σχεδίου, με την εντολή της Τουρκίας, προκειμένου να επιδεινώσουν τους περιορισμούς της κυριαρχίας των Συνθηκών του 1960. Παρείχαν εκ των προτέρων δέσμευση για υποστήριξη της τουρκικής υποψηφιότητας, θέτοντας θέμα την εκμετάλλευση των αποθεμάτων πετρελαίου στην υφαλοκρηπίδα και απαγορεύοντας τη χρήση του νησιού για στρατιωτικές επιχειρήσεις χωρίς τη συγκατάθεση των εγγυητριών δυνάμεων, η Κύπρος

---

⁶² Presidency Conclusions of the Helsinki European Council, December 1999, Point 9(b): 'The European Council underlines that a political settlement will facilitate the accession of Cyprus to the European Union. If no settlement has been reached by the completion of accession negotiations, the Council's decision on accession will be made without the above being a precondition.'

⁶³ Rauf Denktaş 'simply did not particularly want a settlement of the Cyprus problem or at least one short of a wholesale capitulation by the Greek Cypriots'. (cited by David Hannay, p. 18 in Cyprus, The Search for a Solution, I.B. Tauris, London & New York, 2007, 256 pp.).

⁶⁴ Claire Palley, An International Relations Debacle: the UN Secretary General's Mission of Good Offices in Cyprus 1999-2004, Hart Publishing, Oxford & Portland Oregon 2005, 395 pp. Translation of quotation: Notre Europe

θα καθίστατο κράτος μέλος δεύτερης κατηγορίας, ένα είδος «Δούρειου Ίππου»⁶⁵ για την Τουρκία εντός της ΕΕ.

Προφανώς, αυτοί οι περιορισμοί, που δεν έχουν καμία σχέση με την επίλυση του προβλήματος του νησιού, υπάρχουν και για τις κοινοτικές πολιτικές. Αυτές παρέχουν πλεονεκτήματα, πιθανώς εις βάρος της ΕΕ, προς τα λεγόμενα «ζωτικά συμφέροντα» της Τουρκίας, κατά τρόπο που να έχει μακροπρόθεσμο αντίκτυπο στην εξωτερική πολιτική της Ε.Ε. στη Λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου. Η καθολική ψηφοφορία αποφάσισε το θέμα. Όπως ήταν αναμενόμενο, το νησί εντάχθηκε στην ΕΕ: όλοι οι Κύπριοι έγιναν Ευρωπαίοι πολίτες (συμπεριλαμβανομένων των Τουρκοκυπρίων), αλλά η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου έχει «ανασταλεί» στο Βορρά,

Σε κάθε περίπτωση το Σχέδιο Ανάν, δεν ήταν καλή συμφωνία από άποψη σεβασμού του κοινοτικού δικαίου. Γι' αυτό ένας ορισμένος αριθμός Ευρωπαίων ειδικών, αρχικά υπέρ του σχεδίου, άλλαξαν γνώμη αφού το εξέτασαν και σήμερα νιώθουν ανακούφιση που απορρίφθηκε.

Η Κύπρος σήμερα είναι μια βαθιά διχασμένη χώρα: ενώ όλοι οι Κύπριοι, είτε ζουν στα βόρεια ή νότια της Πράσινης Γραμμής, είναι ευρωπαίοι πολίτες, η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου έχει ανασταλεί στο Βορρά, το οποίο αυτοδηλώνεται ως η «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» κατά παράβαση των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και αναγνωρίζεται μόνο από την Τουρκία.

Αυτή η κατάσταση, που θυμίζει εκείνη της Γερμανίας όταν υπογράφηκε η Συνθήκη της Ρώμης, προκαλεί πολυάριθμες επιπλοκές για τα θεσμικά όργανα της ΕΕ που έχουν να διαχειριστούν τη βοήθεια για την τουρκοκυπριακή κοινότητα υπό πολύ ειδικές συνθήκες και να οργανώσει ανταλλαγές πέρα από την Πράσινη Γραμμή, η οποία έχει γίνει de facto ένα από τα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. Για την εξωτερική πολιτική της ΕΕ, η διχοτόμηση της Κύπρου είναι επίσης ένα σημαντικό πρόβλημα, που επηρεάζει αποφασιστικά τις διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Τουρκίας και με τη σειρά της επηρεάζει την επιρροή της ΕΕ στην λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου.

---

⁶⁵ Palley Claire, An International Relations Debacle: the UN Secretary General's Mission of Good Offices in Cyprus 1999-2004, Hart Publishing, Oxford & Portland Oregon 2005, 395 pp. Translation of quotation: Notre Europe

Σε αντίθεση με τα άλλα μέλη της ΕΕ, η Κυπριακή Δημοκρατία επηρεάζεται από τρεις περιορισμοί: από τις Συνθήκες του 1960, από την κατάληψη μέρους του νησιού για σχεδόν 40 χρόνια από μια ξένη δύναμη και την ύπαρξη δύο στρατιωτικών βάσεων (Sovereign Base Areas, SBA) υπό πλήρη κυριαρχία από το Ηνωμένο Βασίλειο⁶⁶.

Η ανεξαρτησία που παραχωρήθηκε από τους Βρετανούς περιορίστηκε από την υποχρέωση που υποβλήθηκε στο νέο κράτος να υπογράψει Συνθήκες Εγγύησης και Συμμαχία με το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ελλάδα και την Τουρκία.

Στην πραγματικότητα, η Κύπρος υπόκειται σε ένα είδος περιορισμένου δόγματος κυριαρχίας, που δεν έχει καμία δικαιολογία στην ευρωπαϊκή τάξη, όπου τα κράτη μέλη είναι νομικά κυρίαρχα και επομένως ίσα. Η λογική υπαγορεύει ότι, ανεξάρτητα από τις παραβιάσεις της Συνθήκης Εγγύησης, δεν έχει κανένα λόγο ύπαρξης επειδή είναι σε μια Ένωση που βασίζεται στο κράτος δικαίου, όπου η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών ορίζεται στις Συνθήκες.

Σχεδόν 40 χρόνια μετά την εισβολή της, η υπεροχή της Τουρκίας στην Κύπρο διατηρείται με διάφορα μέσα. Πρώτον, αντέχει όλο το βάρος της στρατιωτικής της κατοχής. Δεύτερον, ελέγχει στενά τις αρχές του Βορρά, τις οποίες το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο θεωρεί ως «υποτελή τοπική διοίκηση του εναγόμενου κράτους», δηλαδή της Τουρκίας⁶⁷. Τέλος, μακροπρόθεσμα, μεταμορφώνει την ταυτότητα του νησιού ενθαρρύνοντας την τουρκική μετανάστευση, που θεωρείται επίσης παράνομη, η οποία τείνει να κάνει τους Τουρκοκύπριους «μια μειονότητα μέσα στη μειονότητα»⁶⁸. Η βασική δικαιολογητική βάση που προβάλλεται για την κατοχή είναι η προστασία της μειονότητας.

Στην Ευρώπη, η υπεράσπιση των εθνικών μειονοτήτων, ιδιαίτερα όταν ένα μεγάλο κράτος ασκεί πίεση σε μια μικρή, ξυπνά τραγικές μνήμες: κανένας δεν έχει ξεχάσει πώς η ναζιστική Γερμανία χειραγωγούσε τις γερμανικές μειονότητες στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και τι απέγινε το κράτος της Τσεχοσλοβακίας, στο όνομα της υπεράσπισης των Γερμανών του Σουδητία.

---

⁶⁶ Michael Attalides, *Cyprus, Nationalism and International Politics*, Q Press Ltd, Edimbourg, 1979

⁶⁷ . ECHR, *Case of Cyprus v. Turkey*, 25781/94, Judgment of 10 May 2001

⁶⁸ Mete Hatay 'Is the Turkish Cypriot population shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus in the Light of the Preliminary Results of the 2006 Turkish-Cypriot Census', *International Peace Research Institute (PRIO)*, Oslo 2007

Προκειμένου να αποφευχθούν τα προβλήματα αυτά ή να μειωθεί το μέγεθός τους, η Ε.Ε ζήτησε από τα νέα κράτη μέλη να υπογράψουν συμφωνίες αμοιβαίας αναγνώρισης σχετικά με τα σύνορά τους και το σεβασμό των μειονοτήτων, οι οποίες θέτουν τέλος σε ένα μεγάλο μέρος των διαφορών που κληρονόμησαν από το παρελθόν. Επιπλέον, τα δικαιώματα των μειονοτικών ομάδων διασφαλίζονται από συμβάσεις που έχουν θεσπιστεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Στην πράξη, εκτός από μερικές εξαιρέσεις, οι μειονότητες στην Ευρώπη επωφελούνται από πολλά πλεονεκτήματα: πρακτική περιφερειακής γλώσσας, διοικητική αυτονομία, εγγυημένη απασχόληση στη διοίκηση κ.λπ. Η τουρκική διεκδίκηση για το μόνιμο δικαίωμα επέμβασης στην Κύπρο είναι επομένως ένας αναχρονισμός που πρέπει να τελειώσει.

Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, καμία ευρωπαϊκή χώρα δεν έχει καταληφθεί από άλλη ή στεγάζει ξένες βάσεις χωρίς τη συγκατάθεσή της.

9. Η ιδανική περίπτωση της Κύπρου

Η ελπίδα για επίτευξη πολιτικής λύσης παρέμεινε μέχρι την ημέρες πριν από την προσχώρηση. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, τα Ηνωμένα Έθνη ξεκίνησαν εκ νέου τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο κυπριακών κοινοτήτων, με την υποστήριξη του Λονδίνου και της Ουάσιγκτον: οι δύο πρωτεύουσες ήθελαν λύση για τη διχοτόμηση της Κύπρου, δημιουργώντας και ένα υπόβαθρο για την ένταξη της Τουρκίας, την οποία χρειάζονταν για να εισβάλουν στο Ιράκ.

Σε έναν ιδανικό κόσμο, η εντολή των Ηνωμένων Εθνών θα προερχόταν άμεσα από τις αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης και του Συμβουλίου Ασφάλειας, ζητώντας την αποκατάσταση της διεθνούς τάξης στην Κύπρο.

Δεδομένης της σημερινής ισορροπίας δυνάμεων επί τόπου, είναι προφανές ότι η Τουρκία (ή οι Τουρκοκύπριοι προστατευόμενοι της) δεν ήταν έτοιμοι να μπουκώσουν σε συζητήσεις σε αυτή τη βάση. Εάν η Τουρκία δεχόταν να διαπραγματευτεί, θα ήταν μόνο με σκοπό τη νομιμοποίηση του τετελεσμένου γεγονότος ή κάτι που δεν θα απείχε πολύ. Τα Ηνωμένα Έθνη, ανίκανα να επιτηρήσουν το σεβασμό του διεθνούς δικαίου, έπρεπε να κλίνουν προς μια λύση που θα ήταν αποδεκτή για τους σκληροπυρηνικούς στην τουρκική πλευρά. Οι διαδοχικές εκδόσεις του Σχεδίου Ανάν τροποποιήθηκαν επομένως προκειμένου να ικανοποιηθεί ο αυξανόμενος αριθμός των αιτήσεών τους.

Αλλά πηγαίνοντας πολύ μακριά στις παραχωρήσεις προς την Τουρκία, το σχέδιο είχε γίνει απαράδεκτο για τους Έλληνες.

Η ΕΕ, η οποία δεν είχε την αρμοδιότητα να κρίνει τις εσωτερικές πτυχές μιας πολιτικής συμφωνία, είχε προσδιορίσει εκ των προτέρων ότι μια συμφωνία μεταξύ των δύο κοινοτήτων θα πρέπει να πραγματοποιούνται «σύμφωνα με τις αρχές βάσει των οποίων ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση», που αφορούσε την εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου και των βασικών αρχών που διείπαν την Ένωση, συμπεριλαμβανομένης φυσικά της αρχής της αλληλεγγύης.

Στην πραγματικότητα, κατέστη δυνατή η παρέκκλιση από το κεκτημένο. Σύμφωνα με νομικούς εμπειρογνώμονες του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών και Κοινοπολιτείας, εάν αυτές οι παρεκκλίσεις που υπάρχουν πριν από την προσχώρηση.

Σε αντίθεση με ό,τι αναμενόταν, η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση τον Μάιο του 2004 δεν άνοιξε το δρόμο για την επανένωση της. Μετά την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν, που προέβλεπε σημαντικές εξαιρέσεις από το κοινοτικό δίκαιο, διαπραγματεύσεις μεταξύ ελληνικής, τουρκικής και κυπριακής πλευράς, δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα

Η Ένωση συμμετέχει στη διαχείριση των προβλημάτων ενός διαιρεμένου νησιού τμήμα του οποίου καταλαμβάνεται από μια άλλη χώρα, μια μοναδική κατάσταση στην Ευρώπη από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Για να γίνει κράτος μέλος όπως κάθε άλλο, η Κύπρος πρέπει να αναλάβει την πλήρη άσκηση της κυριαρχίας και στα δύο μέρη του νησιού και την υιοθέτηση ενός εφικτού σχεδίου επανένωσης.

Η σε ότι αφορά την ανάκτηση της πλήρους άσκησης της κυριαρχίας θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πρώτον ότι τα βόρεια του νησιού συνεχίζουν να καταλαμβάνονται από 35.000 ένοπλους Τούρκους στρατιώτες. Επιπλέον, η κυριαρχία του περιορίζεται από «άνισες συνθήκες» που επιβλήθηκαν την εποχή της ανεξαρτησίας της το 1960, η οποία ήταν εγγυημένη από Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο και την Τουρκία αλλά περιελάμβανε το δικαίωμα παρέμβασης για καθεμία από αυτές τις τρεις δυνάμεις.

Εκτός από αυτούς τους περιορισμούς, υπάρχει η παρουσία δύο Βρετανικών βάσεων, που διατηρούνται σε πλήρη κυριαρχία με διάφορες εγκαταστάσεις, πάνω στις οποίες κυπριακή κυβέρνηση δεν έχει κανέναν έλεγχο.

Αν και η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου, επί του παρόντος αναστέλλεται στο Βορρά, εμπλέκονται στην επανένωση, οι οικονομικές συνθήκες για την επανένωση παραμένουν προβληματικές. Ακόμη, οι Κύπριοι πρέπει να λύσουν και το πρόβλημα των λεηλασιών των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας μετά την εθνοκάθαρση που πραγματοποιήθηκε από τον Τουρκικό Στρατός το 1974 και καθορίζονται οι προϋποθέσεις διαμονής σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο.

Τέλος, η ανακάλυψη μεγάλου υπεράκτιου κοιτάσματος φυσικού αερίου νότια της Κύπρου θα συμβάλει σε μια επαναξιολόγηση της γεωπολιτικής θέσης του νησιού και να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για τη χρηματοδότηση της επανένωσης

10. Ο ρόλος της αρχής της αλληλεγγύης

Μία από τις θεμελιώδεις αξίες πάνω στην οποία θεμελιώθηκε η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αυτή της αλληλεγγύης. Η αρχή της αλληλεγγύης ως γενική αξία ήταν αυτή η οποία κατάφερε να δέσει τα πρώην εχθρικά κράτη της ευρωπαϊκής ηπείρου σε μία ένωση αφού θα καθόριζε το πολιτιστικό και πνευματικό ήθος του νέου μορφώματος ακόμη από το 1950 στο προοίμιο της συνθήκης ΕΚΑΧ.

Αναντίρρητα ως όρος και ως αξία διαρρέει όλο το ενοποιητικό επιχείρημα και δεν συνδέθηκε με συγκεκριμένες πολιτικές ή όργανα παραπάνω έμεινε ηθικός στόχος του κανονιστικός οδηγός αν και αναφέρεται σε πολλαπλά ευρωπαϊκά κείμενα από το θεμέλιο Δευτέρα γιατί ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Η αλήθεια είναι πως τις τελευταίες δεκαετίες και ειδικότερα μετά τη συνθήκη της Λισαβόνας εκφράσεις της αλληλεγγύης έχουν πάρει πιο συγκεκριμένες μορφές μέσα από πολιτικές οι οποίες αφορούν την οικονομική υποστήριξη το μεταναστευτικό τις φυσικές καταστροφές και το περιβάλλον. Το γεγονός όμως αυτό δεν θα έπρεπε να απομειώνει την ένταση της και τη συλλογικότητα της και να την περιορίζει σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής.

Από την άλλη πλευρά η ειρήνη, σταθερότητα εκεί ευημερία είναι βασικοί στόχοι και προαπαιτούμενα της ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αδιανόητο στα πλαίσια της Ένωσης να αναμένεται να ξεσπάσει ένας πόλεμος είναι υπάρξουν ζητήματα κατοχής.

Η αρχική πρόθεση της ευρωπαϊκής ένωσης για την εισδοχή της Κύπρου πραγματικά συμπεριλάμβανε και την ελπίδα για επίλυση του κυπριακού. Η αδιαλλαξία της Τουρκίας δεν επέτρεψε κάτι τέτοιο τουλάχιστον πριν την εισδοχή αλλά και η

Ευρωπαϊκή Ένωση αποδέχθηκε την ελαστικοποίηση της κυριαρχίας της με ένα τμήμα της να βρίσκεται σε κατοχή, ένα μοναδικό φαινόμενο στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ένωσης και γενικότερα της Ευρώπης και σταμάτησε και τις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού μετά, παρά περιορίστηκε στην επίλυση διαδικαστικών ζητημάτων που είχαν κάνουν κινητικότητα και κρυμμένο με τις οικονομικές σχέσεις και τις συναλλαγές. Η Κύπρος 20 χρόνια σχεδόν μετά την εισδοχή της παραμένει διαιρεμένη σε μία παγιωμένη κατάσταση παραβιάζοντας προφανώς και κατάφωρα βασικές αρχές της ΕΕ, αποφάσεις του ΟΗΕ και το διεθνές εθνικό προεξάρχουσας της αρχής της αλληλεγγύης ως γενικότερης αξίας και όχι ως συγκεκριμένης πολιτικής.

Κεφάλαιο Δ. Αποτίμηση -Παράγοντες αποτυχίας ή επιτυχίας

Είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι το Κυπριακό είναι επίσης μείζον Ευρωπαϊκό ζήτημα. Είναι προβληματικό για την αξιοπιστία της ΕΕ όταν είναι υποψήφιος χώρα και σημαντικός εταίρος, η Τουρκία, καταλαμβάνει σημαντικό μέρος της επικράτειας μιας χώρας μέλους. Και είναι εξίσου αρνητικό για την Ένωση όταν η Τουρκία δεν αναγνωρίζει το δικαίωμα ύπαρξης αυτού του κράτους μέλους. Αυτό μπορεί επίσης να είναι ενδεικτικό της αδυναμίας της Ένωσης να γίνει παγκόσμια πολιτική δύναμη.

Δύο μεγάλα ζητήματα που εγείρονται συχνά στις συζητήσεις για το μέλλον της ΕΕ είναι η αξιοπιστία και η αλληλεγγύη. Η Κύπρος είναι σίγουρα ένας τόπος στον οποίο αυτοί οι δύο στόχοι και αρχές δοκιμάζονται. Όταν η Κύπρος έκανε αίτηση για ένταξη της ΕΕ επικρατούσε μεγάλη ευφορία. Με τον καιρό έχουν γίνει πολλοί Κύπριοι σκεπτικοί για τον ρόλο της ΕΕ και στο Κυπριακό ως προς τις δυνατότητές της ως διεθνής παίκτης.

Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ένα από τα πιεστικά ερωτήματα για ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα είναι το ζήτημα της διακυβέρνησης σε διεθνικά και πολυεθνικά κράτη και κοινωνίες. Κατά συνέπεια, η έκβαση στην Κύπρο έχει επιπτώσεις που εκτείνονται πολύ πέρα από τα εδαφικά της όρια. Πράγματι, είναι δυνατόν να έχουμε μια ολοκληρωμένη πολιτική, οικονομική και κοινωνική δομή στην Κύπρο που ενθαρρύνει την ειρηνική συνύπαρξη και δημιουργική συνεργασία Ελληνοκυπρίων Χριστιανών, Τουρκοκυπρίων Μουσουλμάνων καθώς και άλλες εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων. Μια τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε κάλλιστα να εξυπηρετεί περιφερειακούς, ευρωπαϊκούς και διεθνείς στόχους.

Η Κύπρος βρίσκεται επί του παρόντος σε έναν ειρηνικό απελευθερωτικό αγώνα (έναντι της Τουρκίας) που θυμίζει περισσότερο πλαίσιο του 19ου αιώνα, περιλαμβάνοντας και μια διεθνή σύγκρουση, ενώ πρέπει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του 21ου αιώνα. Αυτά περιλαμβάνουν την υπέρβαση των επιπτώσεων της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, που κινείται προς ένα νέο οικονομικό παράδειγμα, που αντιμετωπίζει τις προκλήσεις μιας σύγχρονης κοινωνίας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής Ευρώπης, την αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης, τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου, της υγείας των υπηρεσιών και πιο πρόσφατα το ζήτημα της εκμετάλλευσης του νεοφανούς ζητήματος των ενεργειακών πόρων. Ωστόσο, η πιο σημαντική πρόκληση

μετά την ένταξη στην ΕΕ και την οικονομική κρίση ευρώ είναι η επανίδρυση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας.

Σε μια εποχή πολλαπλών ταυτοτήτων, η ΕΕ μπορεί να προσφέρει το πλαίσιο για μια κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα που θα έκανε μια ενωμένη Κύπρο να λειτουργήσει. Ταυτόχρονα, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι μπορούν επίσης να καλλιεργήσουν τις δικές τους εθνοτικές και πολιτισμικές ταυτότητες. Από αυτή την άποψη, η ΕΕ μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο, παρόλο που δεν έχει ακόμη αποκτήσει πλήρως τις δυνατότητές για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση μεγάλων περιφερειακών και διεθνών προβλημάτων. Δεδομένων των αποτυχημένων προσπαθειών ετών για συνολική διευθέτηση είναι σημαντικό να εξεταστούν άλλες δυνατότητες: από το διζωνικό δικοινοτικό ομοσπονδιακό μοντέλο στο οποίο η εξουσία είναι ουσιαστικά συγκεντρωμένη σε δύο συνιστώσες πολιτείες σε ένα ολοκληρωτικό μοντέλο λειτουργικής ομοσπονδίας. Προκειμένου αυτό το σενάριο να υλοποιηθεί, ωστόσο, εκτός από τη συναίνεση της Τουρκοκυπριακής πλευράς, είναι υψίστης σημασίας η Τουρκία να αναγνωρίσει επιτέλους το δικαίωμα ύπαρξης της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Anderson, K, "United Nations Collective Security and The United States Security Guarantee In An Age Of Rising Multipolarity: The Security Council As The Talking Shop Of The Nations", 10 Chicago Journal of International Law (200), 55, 59

Arban, Erika, Exploring the Principle of (Federal) Solidarity (2017). Review of Constitutional Studies, Vol. 22, No. 2, 2017, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3077793>

Arnison, ND, "International Law and Non- Intervention, When Do Humanitarian Concerns Supersede Sovereignty?" 17 Sum Fletcher F. World AFF (2003) 199, 203.

Attalides Michael , Cyprus, Nationalism and International Politics, Q Press Ltd, Edimbourg, 1979

Bayretz, K, "Four uses of 'Solidarity'", in Bayertz, K, ed, Solidarity (Springer 1999), 5

Bertoncini Yves, " Le Congrès de la Haye et l'Europe d'aujourd'hui : deux moments fondateurs ", Collège d'Europe, May 2018

Brunkhorst, H, Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community, (MIT Press 2005)

B Beutler, 'Solidarity in the EU: A critique of solidarity and of the EU' in A Grimmel & S My Giang (eds), Solidarity in the European Union: A fundamental value in crisis (Springer 2017), 21.

Boutayeb Ch., La solidarité, un principe immanent au droit de l'Union européenne, in: Ch. Boutayeb (ed.), La solidarité dans l'Union Européenne, 2011, pp. 5-37

Deighton A., "The European Security and Defence Policy", Journal of Common Market Studies 40 (2002), 719

Commission, 'Coordinated economic response to the Covid-19 Outbreak', COM (2020) 112 final, 1

Commission, 'Coronavirus: Commission unveils EU vaccines strategy' (Press Release 17 June 2020)

Cook, K, "Solidarity as a basis for human rights: Part 1: legal principle or mere aspiration?", 5 European Human Rights Law Review (2012)

Dobrzański, D, "The Principle of Solidarity", in Dobrzański, D ed, *The Idea of Solidarity: Philosophical and Social Contexts*, (The Council for Research in Values and Philosophy 2011), 10.

Domurath I., *The Three Dimensions of Solidarity in the EU Legal Order: Limits of the Judicial and Legal Approach*, in: 35 *European Integration* 1013, pp. 459-475

Hayward, JE, "Solidarity: The Social History of an Idea in Nineteenth Century France", 4 *International Review of Social History* (1956), 261-284

Hilpold P. , *TEC, Article 177 on Development Cooperation Policy*, in: Smit & Herzog, *the Law of the European Union*, 2007, pp. 273-5ss

Ker-Lindsay James, *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know* (Οξφόρδη: Oxford University Press, 2011), 55

Llewelyn-Davies, M, "Two Contexts of Solidarity among Pastoral Maasai Women", in Caplan, P and

Bujra, JM, eds, *Women United, Women Divided: Cross-Cultural Perspectives on Female Solidarity* (Tavistock 1978)

Cook, K, "Solidarity as a basis for human rights: Part 2: 'practical solidarity'" 6 *European Human Rights Law Review* (2012)

Delaney E. F. (2013). 'Justifying Power: Federalism, Immigration, and "Foreign Affairs"'. *Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy* 8(1): 153–95.

di Napoli, E., & Russo, D. (2018). Solidarity in the European Union in Times of Crisis: Towards "European Solidarity"? In V. Federico & C. Lahusen (Eds.), *Solidarity as a Public Virtue?: Law and Public Policies in the European Union* (1st ed., pp. 195–248). Nomos Verlagsgesellschaft mbH. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv941sdc.12>

I Domurath, 'The three dimensions of solidarity in the EU legal order: limits of the judicial and legal approach' (2013) 35 *Journal of European Integration* 459, 460

Emerson, M. and Tocci, N. (2002) *Cyprus as a lighthouse of the Eastern Mediterranean*. Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels

I Goldner Lang, 'Is there solidarity on asylum and migration in the EU?' (2013) 9 *Croatian Yearbook of European Law & Policy* 1, 7

A Grimmel, 'Solidarity in the European Union: fundamental value or "empty signifier"' in A Grimmel, S My Giang (eds) *Solidarity in the European Union: A fundamental value in crisis* (Springer 2017), 162.

David Hannay, p. 18 in *Cyprus, The Search for a Solution*, I.B. Tauris, London & New York, 2007

Hatay Mete, Julia Kalimeri, and Fiona Mullen, "Intra-island Trade in Cyprus: Obstacles, Oppositions and Psychological Barriers," PRIO Cyprus Center, 2008, <https://www.prio.org/Publications/Publication/?x=7287>

Hipold (n 13), 262; M Kotzur, 'Solidarity as a legal concept', in A Grimmel, S My Giang (eds) *Solidarity in the European Union: A fundamental value in crisis* (Springer 2017), 40; Casolari (n 4), 67

Martha Jalali-Rabbani, *Solidarity in the Age of Globalization: Approaches from the Philosophy for Peace*, *Convergencia Revista de Ciencias Sociales*, vol. 27, 2020, Universidad Autónoma del Estado de México

İpek Özerim and John Oakes, "Hellim Wars," T-Vine, October 8, 2015, <http://www.t-vine.com/hellim-wars/>.

Merton, R. K. (1994). Durkheim's "Division of Labor in Society." *Sociological Forum*, 9(1), 17–25. <http://www.jstor.org/stable/684936>

Myrdal Sara and Mark Rhinard, 'The European Union's Solidarity Clause: Empty Letter or Effective Tool? An Analysis of Article 222 of the Treaty on the Functioning of the European Union'. Occasional Ulpapers. Swedish Institute of International Affairs, 2, 2010

J. Ottman, "The Concept of Solidarity in National and European Law: The Welfare State and the European Social Model" (2008) 1 *Vienna Online Journal on International Constitutional Law* 38

Palley Claire, *An International Relations Debacle: the UN Secretary General's Mission of Good Offices in Cyprus 1999-2004*, Hart Publishing, Oxford & Portland Oregon 2005, 395 pp. Translation of quotation: Notre Europe

Presidency Conclusions of the Helsinki European Council, December 1999, Point 9(b):

Prosser Tony, *Regulation and Social Solidarity*, *Journal of law and Society*, Volume 33, Issue 3 September 2006 Pages 364-387

Reyes, CL, "International Governance Of Domestic National Security Measures: The Forgotten Role Of The World Trade Organization" 14 *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs* (2009), 531

Rorty, R. (1989). *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511804397

M Ross, 'Promoting solidarity: from public services to a European model of competition?' (2007) 44 *Common Market Law Review* 1057, 1069

Sandel, M. 1982. *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge, Cambridge University Press

Andrea Sangiovanni, *Solidarity as Joint Action*, Volume 32, Issue 4

Stern, B, "What Exactly Is the Job of International Institutions?" 90 *American Society of International Law Proceedings* (1996), 585

Hayward, JE, "Solidarity: The Social History of an Idea in Nineteenth Century France", 4 *International Review of Social History* (1956), 261-284

Special Issue: Socio-Economic Justice: Beyond The Welfare State? Guest Editors: Christian Schemmel and Stefan Gosepath

Scholz, Sally J. (2008). *Political Solidarity*. Pennsylvania State University Press.

O Stefan, 'Covid-19 soft law: voluminous, effective, legitimate? A research agenda' (2020) 5 *European Papers* 663, 663

White, ND, "On The Brink Of Lawlessness: The State Of Collective Security Law" 13 *Indiana International & Comparative Law Review* (2002) 237, 237

Zagajewski, A. (1990). *Solidarity, solitude: Essays*. New York: Ecco Press.

Turkish Cypriot Community," European Commission, accessed October 31, 2018, https://ec.europa.eu/cyprus/about-us/turkish-cypriots_en.

"The European Union Dimension" in "Foreign Affairs – Second Report," UK House of Commons, February 1, 2005

Cyprus 'Χαλλουμι' (Halloumi)/'Hellim' Cheese Set to Receive Protected Designation of Origin Status," European Commission, July 28, 2015, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5448_en.htm